

N:o 4.

Af herr **Lithander**, *angående skrifvelse till Konungen i fråga om tillsättande af ett nationalekonomiskt råd.*

Med oförminskad tro på nödvändigheten att, bättre än hittills skett, tillgodose vårt svenska näringslifs behof af stödjande och uppmuntrande anordningar från statens sida, och i fast förvissning, att den stat, som icke vidtager kraftiga åtgärder till ekonomisk lyftning på näringarnas produktiva väg, måste, i vårt, den stora näringskonkurrensens och de gigantiska försvarskostnadernas tidevarf, få känna det allt svårare att hålla sig uppe, ekonomiskt och politiskt, i nationernas samlif, tvekar jag icke att ånyo göra en vördsam framställning till Riksdagen om vidtagande af sådana åtgärder, som kunna leda till ett kraftigt främjande af de svenska näringarna.

Händelserna för dagen mana alldeles särskildt till förnyande af denna min vädjan. Den i förrgår afämnade kungliga propositionen om statsverkets tillstånd och behof visar nämligen, att statens utgifter för år 1905 kräfva den för vårt land oerhörda summan af 178,070,700 kronor. Det sorgligaste är emellertid, att för detta behofs fyllande måste ingå i beräkningen, att bränvin, punsch och öl skola förtäras i sådan myckenhet, att statsverket däraf skall kunna inhösta en tillverkningskatt af sammanlagdt 30,000,000 kr. samt att svenska folket skall förse sig med så mycket konsumtionsvaror från andra länder, att endast tullavgifterna därför skola hinna upp till 53,500,000 »
 alltså tillsammans 83,500,000 kr.

Vore vårt lands näringar omhuldade och blomstrande samt våra rika naturtillgångar på ett rätt sätt tillvaratagna, så skulle helt visst

det därigenom vara så lyckligt stäldt, att staten blefve mera oberoende af sådana resurser som de ofvannämnda för fyllande af sina behof. Ty resurser af sådan art kunna icke anskaffas utan både moralisk och ekonomisk skada för samhället.

Att Sverige alltjämt saknat ett särskildt statsdepartement för handel, sjöfart och industri — en inrättning, som dock förefinnes i andra länder med vaket ekonomiskt intresse — utgör en tillräcklig förklaring därpå, att under det nyss förflutna århundradet röster så ofta höjts för, att näringslifvet borde äga särskilda representativa organ inom vårt statslif. Sådana röster skola säkerligen alltjämt komma att höjas, till dess statsmakterna behjärtat detta oafvisliga behof.

Redan i en motion af den 3 januari 1898 (n:o 3) har jag inför denna kammare sökt ådagalägga nödvändigheten af att ett statsdepartement för näringarna inrättades, och i min motion n:o 1 af den 19 januari förlidet år föreslog jag såsom en lösning af frågan, att *ett national-ekonomiskt råd* inrättades, hvilket vore skickadt att föra vårt näringslif framåt. Jag anhåller nu att få hänvisa till bägge dessa motioner såsom motivering för och belysning af hvad jag med nu föreliggande framställning önskar och åsyftar.

Därjämte åberopar jag den synnerligen fullständiga och värdefulla utredning af frågan, som återfinnes i utlåtandet n:o 18 af den 17 mars 1903 från Andra Kammarens tillfälliga utskott n:o 4.

Men därjämte vill jag ock till stöd för mitt förslag åberopa den synnerligen beaktansvärda och högeligen sakrika rapport, hvilken af de förenade rikenas generalkonsul i Hamburg, herr A. Bödtker, förra året afgafs till kungl. utrikesdepartementet. I denna rapport redogöres nämligen utförligt för Tysklands alltmera uppblomstrande näringslif, men desslikes ock för de kraftiga och omfattande åtgärder, som i detta land vidtagits från statens sida till näringarnas underhjälpande och förkofran, hvilken senare redogörelse är för mitt yrkande af synnerlig vikt. (Se bilagan.)

Jag vill alltså anföra några hufvudpunkter ur dessa nu nämnda aktstycken.

I min motion af den 19 januari 1903 har jag framhållit och styrkt bland annat:

att åkerbruket, ehuru utgörande Sveriges största näring och sys-

selsättande ungefär hälften af dess befolkning, ej förmår i jordbruks-
hänseende göra oss oberoende af utlandet eller nämnvärdt bidra till
handelsbalansens utjämnande;

att vi ej på vederbörligt, för landets ekonomi gagnande sätt till-
varataga vår betydande tillgång på järnmalm och andra fyndigheter,
som innehållas i våra norrländska berg, men offrat öfver fyra tiotal
miljoner på järnvägar för utförsel af råjärnmalm;

att vår järn-, stål- och metallindustri nått en jämförelsevis endast
ringa utveckling;

att vi drifva en bedröflig misshushållning med landets skogar,
som enligt utländske fackmäns omdöme äro de sämst skötta i hela
världen, samtidigt med att vi drifva en ruinerande import af engelska
stenkol, hvilken uppgått ända till 70 à 80 miljoner pr år, allt under
det vi försumma det torfbränsle, som ligger utan användning för våra
fötter, representerande enorma tillgångar. (Som illustration till de oför-
delaktiga omdömena om vår skogsskötsel kan tjäna en beräkning, som
nyligen anförts af ordföranden i värmländska bergsmannaföreningens in-
dustrikommitté, enligt hvilken beräkning skog och skogsaffall här i
landet förfares och får till intet gagn ruttna ned till ett årligt värde
af ända till 50 miljoner kronor.);

att våra vattenfall, som kunde vara en särdeles mäktig häfstång
för industriell utveckling, få rinna bort till största delen obegagnade;

att vår sjöfart står långt efter andra jämförliga länders ända där-
hän, att våra egna trader eröfrats af våra grannar, och att utskepp-
ningen från våra hamnar af egna exportartiklar verkställas i hufvudsak
med andra länders fartyg;

att våra inrikes handelsförhållanden äro i behof af en tidsenlig
lagstiftning någorlunda i öfverensstämmelse med den utveckling, som
ägt rum, sedan 1734 års lag skrefs;

att vår utrikes handel, hvilken, såsom allmänt är känt, laborerar
med en allt ogynnsammare handelsbalans till stor öfvervikt för impor-
ten, lider under ogynnsamma förhållanden äfven med afseende å själfva
beskaffenheten af den export, som i så otillräcklig utsträckning äger
rum, enär denna export öfvervägande utgöres af halffabrikat och rå-
varor, under det att färdiga industriartiklar representera endast 14 pro-
cent af hela utförseln, och därtill kommer, att importhandeln nästan
helt och hållet består af kommissionsaffärer utan större själfständighet
och nästan utan förbindelser utöfver de närmast liggande europeiska
storstäderna;

att en enorm skuld hvilar på den svenska jorden, och att bristen

på eget och billigt kapital hindrar oss att med egna medel bedrifva ett intensivt jordbruk och öfriga näringar, men

att Sverige kan, om det kraftigt vill, komma i en god ekonomisk ställning och blifva ett rikt land, hvartill emellertid erfordras, att dess rikedomskällor blifva tillvaratagna och klokt använda genom en rätt omsorg, ägnad åt landets näringslif.

Jag har likaledes påpekat, att regeringens krafter, äfven med bästa vilja, omöjligen kunna räcka till för ett så drygt arbete vid sidan af alla dess öfriga åligganden.

Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskott har ägnat den af herr Lyckholm i denna kammare framburna motionen en sorgfällig uppmärksamhet. I den historik, som utskottet låtit föregå sitt utlåtande, erinras därom, att frågan ingalunda är ny, utan vid flera föregående tillfällen varit föremål för behandling. Redan i början af 1800-talet väcktes af den år 1819 tillsatta kommittén för reglering af rikets ämbeten och tjänster ett förslag i denna riktning. I sitt betänkande föreslår kommittén bland annat, »att statssekreteraren till vinnande af de underrättelser och upplysningar, som han funne nödiga för beredande af de förslag och vidtagande af de åtgärder, hvilka till handelns och slöjdernas lifvande kunde bidraga, må äga att utse en konselj af erfarne handlande och slöjdidkare samt andra kunnige män med skyldighet likväl att underställa valen Konungens höga pröfning»; och var syftet med denna konselj, »att styrelsen, så vidt som möjligt, må utan kostnad för staten erhålla den öfversikt af handeln och därmed i sammanhang stående näringar, som af ämbetsmän utan egen handläggning därvid troligen aldrig fullkomligt kan vinnas». — I ett liknade förslag, som afgafs af ett särskildt utskott vid 1823 års riksdag, hemställdes, »att, då fråga förekomme om någon allmän författning eller någon af styrelsen beroende viktig anstalt, som på näringarna kunde äga inflytande, ärendet, innan det hos Kungl. Maj:t till afgörande föredroges, borde öfverlämnas till en beredning, sammansatt af cheferna för tullstyrelsen och de af kommittén föreslagna bergskontoret samt manufaktur-kommerskontoret jämte general-landtmäterikontoret tillika med föreståndaren för det statistiska kontor, som under inrikesförvaltningen föreslagits». — År 1874 återupptogs frågan af den kommitté, som tillsatts för att yttra sig om kommerskollegii indragning eller förändrade organisation. Här uttalas

samma hufvudtanke, nämligen att »bergsrörelsen, handeln och industrien hafva behof af mera praktiska målsmän än dem, som uppfostrats för handläggning af ärenden efter kollegiala former, samt att »den myndighet, som skall hafva till uppgift att tillgodose näringarnas intresse, bör sättas i växelverkan med utöfvarne af dessa näringar. För att bereda en sådan växelverkan, borde vid sidan af den i kommerskollegii ställe föreslagna kungliga styrelsen för handeln och näringarna ställas en korporation, bestående af insiktsfulla och erfarna ombud för näringarna och yrkesbildningen.» Kommittén ger ett direkt förslag angående sammansättningen af en sådan korporation. Af ombuden, hvilkas antal lämpligen kunde bestämmas till 14, borde två utses af styrelsen för teknologiska institutet bland institutets lärare och två af bruks-societeten bland idkare af bergshandteringen samt öfriga 10 väljas af Stockholm och Göteborg jämte rikets tre städer af första klassen, nämligen Malmö, Norrköping och Gäfle, på det sätt, att hvarje stads fullmäktige bland industriidkare i riket utsåge ett ombud för handels- och sjöfartsnäringarna. Vid föredragning inför Kongl. Maj:t af kommitténs betänkande hemställde statsrådet och chefen för civildepartementet, att Kongl. Maj:t måtte *principiellt godkänna* kommittérades förslag i förevarande hänseende, såsom utgånet från en riktig tanke och ledande till en sund utveckling af näringslifvet i vårt land, och att Kungl. Maj:t måtte förklara sig vilja framdeles, efter det styrelsen blifvit i ärendet hörd, bestämma den ordning, hvori ombud för näringarna och yrkesbildningen skulle träda i förbindelse med styrelsen och deltaga i dess ämbetsverksamhet. Denna hemställan *bifölls af Kungl. Maj:t*, men genom Riksdagens afslag å Kungl. Maj:ts proposition rörande indragning af kommerskollegium och inrättande i dess ställe af en styrelse för handel och näringar föll frågan äfven denna gång.

Den hade emellertid å flera håll omfattats med intresse och gjordes vid fjärde skandinaviska nationalekonomiska mötet till föremål för diskussion, hvarefter mötet uttalade sig för önskvärdheten af inrättande af representativa myndigheter för bevakande af handels och näringarnas intressen samt för anordnande af samverkan mellan dessa myndigheter inom de tre skandinaviska länderna. — År 1883 tillsattes en ny kommitté med uppdrag, bland annat, att afgifva förslag rörande ombildning af kommerskollegium. Äfven denna kommitté föreslog indragning af kommerskollegium och inrättande i dess ställe af en kungl. styrelse för handel och näringar. Liksom kommittén af 1874 ägnade äfven 1883 års kommitté sin uppmärksamhet åt åstadkommande af behörig växelverkan mellan det nya ämbetsverket och idkarne af de

närings, hvilkas intressen nämnda verk skulle komma att företräda, och föreslogs inrättande af en särskild rådgifvande korporation af sakkunnige för iakttagande af näringsarnas intressen. De inom kommittén framställda förslagen utställdes till yttrande af ett större antal näringsidkare inom olika delar af riket äfvensom andra personer och korporationer, hvilka kunde antagas vara för frågans lösning intresserade. I de sextio olika uttalanden, som på grund häraf inkommo, uttrycktes nästan enstämmigt den åsikt, att vidtagande af åtgärder i det af kommitterade angifna syfte vore såväl ur statsförvaltningens som ur näringsidkarnes synpunkt synnerligen önskvärdt och af behovet påkalladt. I hvad sålunda förekommit trodde sig kommitténs flertal finna ett väsentligt stöd för den mening, att den ifrågavarande institutionen borde erhålla formen af en särskild rådgifvande församling eller nämnd af sakkunniga representanter för de näringsintressen, ämbetsverket hade att bevaka. — Då vid 1888 års riksdag Kungl. Maj:t framlade förslag om inrättande af ett landbruks-, industri- och handelsdepartement, uttalade sig chefen för civildepartementet för en samverkan mellan näringsidkare och administrationen. — Frågan om representation af näringsidkare upptogs sedermera af 1898 års s. k. handels- och sjöfartskommitté, som yttrade, att det framför allt vore viktigt, att näringsarnas idkare själfva lämnades tillfälle att på ett lagbestämt sätt genom representativa organ bringa sina meningar till myndigheternas kännedom, och framhöll såsom ett önskemål anordnandet af en »handels- och sjöfartsriksdag», en representation för handeln och sjöfarten under lagbestämda former.

Af dessa många yttranden och förslag från kompetentaste håll framgår otvetydigt, att behovet af ett representativt organ för näringsarna både är djupt känt och blifvit vid olika tillfällen lifligt framhållet. Mitt förra året framlagda förslag om inrättandet af ett national-ekonomiskt råd, hvilket förslag härmed återupptages, har således de allra bästa förutsättningar i de yrkanden, som redan gjorts, och är ingalunda något hugskott, som rimligtvis kan helt kort afvisas såsom en omogen och obetänkt nyhet.

Att saken är mogen för genomförande äfven här i Sverige, synes framgå däraf, att i utlandet finnas ej få liknande institutioner. Äfven i detta afseende har Andra Kammarens tillfälliga utskott lämnat en utredning, ur hvilken jag tager mig friheten åberopa följande:

Redan i början af 1600-talet inrättades i Frankrike ett handelsråd, och allt sedan denna tid har man där sökt vid regeringens sida ställa en korporation af sakkunnige, hvilken, om den ock under tidernas lopp varit på olika sätt inrättad, städse haft till sin hufvudsakliga uppgift att tillhandagå med råd och upplysningar i ekonomiska frågor. Under andra kejsardömet blef denna institution fastare organiserad. Genom ett dekret af den 2 februari 1853 upprättades »det högre rådet för handel, jordbruk och industri». I motiverna till detta dekret heter det: »Alldenstund — — — vi i de ämnen, som beröra jordbrukets, industriens och handels lifsintressen, böra handla med den yttersta försiktighet; — enär säkerhet och stadga äro af största betydelse för dessa intressen, och de ekonomiska frågorna därför måste prövas med full sakkunskap och mogen omdömesförmåga; — och i den afsikt att tillgodogöra oss de gode mäns insikt och erfarenhet, hvilka hafva ägnat sitt lif åt studiet af dessa frågor eller åt utöfvandet af jordbruks-, industri- och handelsverksamhet, förordna vi, att ett högre råd för handel, jordbruk och industri skall upprättas.» — I Belgien finnes sedan 1859 ett högre råd för jordbruk och ett högre råd för handel och industri. — I Italien har ett jordbruksråd och ett handels- och industriråd efter franskt mönster inrättats, det förra år 1868, det senare år 1869. — I Preussen finnes sedan år 1880 inrättadt ett nationalekonomiskt råd (Volkswirtschaftsrath) med uppgift att afgifva uttalanden rörande förslag till lagar och förordningar, hvilka angå handels, industriens samt landt- och skogshushållningens viktigaste ekonomiska intressen; och skall rådets yttrande inhämtas med afseende på Preussens i förbundsrådet framställda förslag och afgifna vota rörande utfärdande af lagar och författningar, fallande inom berörda områden. Vid rådets första session uttalade rikskansleren bland annat, att medlemmarna af rådsförsamlingen skulle från det praktiska lifvet tillföra regeringen den erforderliga sakkunskapen.

På grund af hvad Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskott vid 1903 års riksdag sålunda åberopat och anfört både från in- och utlandet samt på grund af egen motivering, tillstyrkte utskottet det af motionären yrkade skrifvelseförslaget. Ur utskottets motivering anför jag följande yttranden:

»Under de senare åren har inom vårt land vuxit upp ett starkt medvetande därom, att i många hänseenden mycket är att göra, för att landets naturliga tillgångar må bättre, än nu sker, tillgodogöras. Samtidigt därmed hafva röster äfven höjts med yrkande, att intressen af så

genomgripande betydelse för samhället som näringslifvets icke längre böra sakna tillfälle att på ett ordnad och lagbestämdt sätt göra sina åsikter och kraf gällande. — Gifvetvis kan Riksdagen ensam härvidlag icke vara till fyllest såsom representant för näringarna. Den sammansättes allt mera med hänsyn till rent politiska förhållanden: *Icke så, att de olika näringarna äro säkra på att däri blifva företrädda.* Såsom i motionen påpekats, äro äfven, med undantag för jordbruket, näringarna ytterst obetydligt representerade i vår Riksdag. Icke heller inom regeringen kunna de olika näringarna påräkna att ständigt äga sakkunniga representanter. Ty äfven om dess ledamöter numera icke i samma omfattning som tillföre utses inom ämbetsmannaklassen, är det dock tydligt, att äfven de regeringsledamöter, hvilka förut ägnat sig åt praktiska värf, ej kunna hafva förskaffat sig en allsidig öfverblick öfver hela det ekonomiska området.»

Utskottet anser därför, i likhet med motionären, att inrättande af ett råd eller en nämnd af sakkunnige inom olika grenar af näringslifvet bör vara ägnadt att till näringarnas fromma åstadkomma en behöflig och förut saknad *växelverkan* mellan dessas idkare och statens myndigheter, en växelverkan, som vid behandling af ekonomiska frågor komme att medföra ökad insikt och ökad förmåga till nyttiga initiativ.

Att äfven Första Kammarrens för ärendets behandling tillsätta utskott funnit motionens syfte vara synnerligen beaktansvärdt och dess yrkande nu af omständigheterna påkalladt samt biträdt förslaget om en skrifvelseåtgärd till planens förverkligande, detta anser jag böra framhållas, ehuru jag, såsom själf ledamot af utskottet, icke här vill i detalj åberopa dess utlåtande.

Jag vill ur utskottets sakuppgifter endast anföra, att ett särskildt departement för handel och industri finnes i Frankrike, England, Preussen, Österrike, Holland och Portugal, att ett för landtbruk, handel och industri gemensamt departement finnes i Italien, Ungern, Schweiz, Rumänien och Spanien, samt att ett departement för åkerbruk och industri i för-
 ening med allmänna arbeten finnes i Belgien och Turkiet. Vidare att, såsom äfven Andra Kammarrens utskottsbetänkande meddelar, *national-ekonomiska råd* finnas i Preussen, Frankrike, Belgien, Italien, Spanien och Rumänien. I detta senare afseende yttrar utskottet:

»Det synes därför utskottet, som om motionären haft en lycklig tanke, då han föreslagit inrättandet af ett nationalekonomiskt råd. En dylik institution finnes redan i flera andra länder och är således icke något nytt och opröfvadt. Sålunda äger Preussen, enligt hvad utskottet inhämtat, sedan 1880 ett *nationalekonomiskt råd* (Volkswirtschaftsrath), bestående af 75 personer af hvilka 30 utnämnas omedelbart af regeringen (af dessa måste 15 tillhöra handtverks- och arbetsklassen) och 15 utses af regeringen bland 30 af handelskamrarna föreslagna samt 15 bland 30 af landbruksföreningarna föreslagna personer. I Frankrike finnes ett *handels- och industriråd*, som trädte i stället för det gamla handelsrådet. Ledamöterna äro 48 och utnämnas af republikens president. Hälften tillhör sektionen för handeln och andra hälften sektionen för industrien. Äfven Belgien har ett dylikt *industri- och handelsråd*, bestående af 66 medlemmar, 44 för industrien och 22 för handeln. Af dessa utser Konungen 12 för industrien och 6 för handeln, och de öfriga väljas af på visst sätt utsedde klassdelegerade bland industriidkare och handlande. Italien har ett *handels- och industriråd*, inrättadt efter franskt mönster och bestående af 36 personer, utsedda af handelsministern och regeringen bland ordförandena för handelskammare och handelsföreningar samt personer, kända för kunskaper i nationalekonomi och näringarnas praktiska utöfning. Äfven i Spanien och Rumänien finnas institutioner, jämförliga med det här föreslagna nationalekonomiska rådet.

Det af motionären föreslagna nationalekonomiska rådet har sålunda i viss mån många förebilder i utlandet, och inrättandet af en dylik institution här i Sverige innebär således intet språng ut i det okända.»

Generalkonsul Böttkers förut nämnda rapport af februari sistlidna år till kungl. utrikesdepartementet, hvilken i sin helhet återfinnes i bilagan, innehåller en mängd värdefulla sakuppgifter angående de tyska näringarna och den omvårdnad, desamma åtnjuta från statsmaktens sida. Den ådagalägger, att många grenar af det tyska näringslivet, tack vare denna omvårdnad, uppdrifvits till en anmärkningsvärdt hög ståndpunkt. Då konsul Böttker redogör för de medel, som de tyska staterna härvid använda, och de resultat, som genom dessa medel ernåtts, så är detta för oss, som arbeta under delvis samma eller liknan-

de förhållanden, särdeles lärorikt, och detta utgör en anvisning om vägar och metoder, dem ett särskildt ekonomiskt råd hos oss utan tvifvel skulle taga i allvarligt öfvervägande.

Författaren påvisar, huruledes de tyska staterna tagit vetenskapen i näringslifvets tjänst, och yttrar i detta afseende angående Sverige: »Våra naturvetenskapsmän och ingenjörer hafva förskaffat sig ett väl-förtjänt rykte för skicklighet och förmåga, och det är också dem, vi hafva att tacka för de framsteg, som verkligen gjorts. För nationens flertal har det däremot ännu icke blifvit fullt klart, att ett folks viktigaste uppgift är att bruka och förkofra det land, inom hvilket det framlejer sin tillvaro. Vi hafva saknat och sakna ännu i hög grad läroanstalter, afsedda att uppfostra de breda lagren af nationen för deras arbete, och följderna häraf skola icke lätt kunna repareras. På det ekonomiska området är nämligen blott litet vunnet därmed, att enstaka personer stå på höjden af tidens vetande; hela nationen bör genomsyras af teknisk bildning, afpassad efter hvars och ens behof. Blott så kan den samverkan från ofvan till nedan äga rum, utan hvilken de enskildes sträfvanden lätt blifva resultatlösa. Hos oss gäller det därför hvarken mer eller mindre, än att revolutionera tankegången, att föra intelligens och arbetskraft från de improduktiva vägar, på hvilka de hittills så ofta föröddts, och in på fält, där vår nations lifsuppgifter ännu vänta sin lösning.» Det anföres, huruledes i Tyskland finnes en stor mängd industriella undervisningsanstalter af olika slag: »Gewerbliche Fortbildungsschulen», »Gewerbliche Fachschulen», »Gewerbliche Mittelschulen». Anmärkningsvärdt är hvad han yttrar om det andra slaget af dessa skolor: »Det finnes knappast ett enda yrke, som ej har sin fackskola. Väfvare, urmakare, keramikarbetare, korgflätare och träskärare, murare, vagnmakare, skräddare, skomakare o. s. v., alla hafva sina skolor, hvilka ej sällan äro förbundna med läroverkstäder.»

En mängd undervisningsanstalter till landtbrukets och handelns befrämjande finnas äfven: »Landwirtschaftliche Fortbildungsschulen», »Ackerbauschulen» etc. »Det tyska näringslifvet», afslutar konsul Böttker denna del af sin framställning, »står således i stor tacksamhetsskuld till vetenskapen och skolundervisningen, och möjligheterna att lära och bygga vidare på det lärda äro nästan obegränsade. Kunskapen är massans ägendom, som i knappast något annat land, och i jämna afsatser går vägen från den högsta vetenskapen ned till den handtverksmässiga färdigheten».

En viktig roll i det tyska näringslifvet spela de så kallade försöksstationerna. Det finnes talrika sådana till befordrande af landtbruk

och industri, ej mindre än 69. De undersökningar, som här göras, röra t. ex. sådana angelägenheter som jordmånens olika beskaffenhet, foder och gödningsämnen, myr- och hedkultur, odlingsförsök, husdjursafvel, mejeridrift, valet af utsäde etc. Det finnes äfven forstförsöksstationer, försöksstationer för järnindustri och stärkelsefabrikation, fysikaliskt tekniska försöksstationer etc. Om dessa anstalter yttrar med allt skäl författaren: »Man kan i allmänhet icke vänta, att den enskilde näringsidkaren skall tillägna sig vetenskapens resultat, innan dessa blifvit fullt anpassade efter gifna förhållanden, och det är insikten härom, som gjort, att försöksstationerna i Tyskland tillerkännas en så utomordentlig betydelse, och att snart hvarje näringsgren skall hafva sådana, liksom den redan har skolor.» Såsom prof på de resultat, man genom dessa försöksstationer uppnått, meddelar författaren, att afkastningen af sädeslag och potatis högst betydligt ökats, sedan man genom försöksstationernas mellankomst lärt sig att välja utsäde. Så har t. ex. sedan år 1888 afkastningen af råg ökats i proportionen 9,8 till 14,9, korn från 13,0 till 18,2, hafre från 11,4 till 17,2 och potatis ända till 122,9 från 81,0, af sockerbeter under samma tid 300:310. Dessa siffror äro lärrika.

Med afseende på statens ingripande till näringarnas förkofran yttrar författaren: »Äfven i Tyskland härskade en gång Manchester-teorierna. Häri inträdde emellertid på 70-talet ett omslag, i det att staten, på samma gång som tullskyddet infördes, började allt mer och mer direkt ingripa på alla näringslivets områden, och denna *intervention förutan* skulle landet aldrig hafva eröfrat sin nuvarande ställning. Icke heller föreligga skäl att antaga, att statens ledande verksamhet skall minskas, eller att man i en framtid skall anse dess medverkan öfverflödig. Tvärtom växa krafven på dess ingripande proportionellt med de gjorda framstegen.» Författaren anför, huruledes af Preussens nio ministerier ej mindre än tre äro egnade åt näringarna, nämligen ett åt handel och industri, ett åt offentliga arbeten samt ett åt landtbruk och skogsväsen.

Angående de institutioner, som jag i denna min framställning närmast afser med mitt förslag om ett nationalekonomiskt råd, yttrar författaren bland annat följande: »De preussiska ministerierna stå icke isolerade, utan äro på alla sidor omgifna af storartade institutioner med mer eller mindre officiell karaktär, hvilka hvar för sig representera den högsta sakkännedom inom näringslivets särskilda grenar och tjäna som språkrör för de önsknigar och tendenser, hvilka härska bland näringsidkare. Dessa institutioner äro sålunda ett slags känselspröt,

medelst hvilka regeringen blir i stånd att alltid stå i rapport med det praktiska lifvets män. Härigenom undvikas faran för att statens intervention kunde antaga karaktären af byråkratiskt förmynderskap och juridisk formalism. Näringsidkarne sporras till medverkan vid statens ingripande, och det blir aldrig fråga om att passivt låta sig regeras. I detta samarbete ligger kanhända det preussiska systemets bästa egenkap, hvilken äfven i hög grad gör sig förtjänt af vår uppmärksamhet.» Härefter redogör författaren för de olika slagen af rådgifvande korporationer. Det finnes en hel del sådana, fördelade på respektiva områden: handels- och handtverkskamrar, landtbrukskamrar, »Landesökonomikollegium», Forstwirtschaftsrath, »Verband der deutschen Gewerbevereine» o. s. v.

Till andra tänkvärda åtgärder, dem staten vidtager eller understödjer, höra också anstalter till hämmande af emigrationen. I detta afseende anföres hvad som göres för den så kallade Ansiedelungsrörelsen, hvilken afser att befolka och kultivera landsträckor, som legat öde eller i långa tider varit försummade, samt att genom uppdelning af de stora jordagodsens föröka bondgårdarnas antal. För detta ändamål har staten vid skilda tillfällen beviljat medel till ett belopp af inalles 250 miljoner riksmark och upprättat ett särskildt organ för rörelsens organisation, en »Ansiedelungskommission», som beviljar kolonisterna synnerligen fördelaktiga villkor. Till emigrationens hämmande har man äfven inrättat ändamålsenliga och synnerligen verksamma arbetsanvisningskontor.

De medel, som hos oss böra vidtagas till upphjälpande af vårt näringslif, sammanfattar generalkonsul Bödtker i följande önskemål: Nyodling, förbättringar inom åkerbruk och boskapsskötsel, förädladt utsäde, stenkolets ersättande af torf, förminskad införsel af petroleum, ersatt genom billigt tillverkad sprit, framställd af potatis, utnyttjande af våra vattenfall till frambringande af ljus, värme och kraft, tillgodogörande af malmen inom en egen stål- och järnindustri.

Jag har anfört dessa citat ur herr Bödtkers omfattande konsulsrapport icke för att påstå eller antyda, att vi skulle kunna företaga åtgärder af samma omfattning som de tyska, utan blott för att fästa Riksdagens uppmärksamhet på att i andra länder, särskildt Tyskland, faktiskt mycket är åtgjordt och med stor framgång tillämpadt i den rikt-

ning, i hvilken ett svenskt nationalekonomiskt råd finge till sin sannolika uppgift att verka.

Till hvad jag i det föregående haft äran anföra om önskemål för svensk näringsförvaltning tillfogar jag exempelvis ett par omständigheter, som äro värda uppmärksamhet.

I en proposition till förra årets Riksdag framlade vår regering förslag om sådana öfverenskommelser med ett enskildt bergsbruksbolag, att staten skulle för 30 år binda sig bland annat vid en nedsatt frakttaxa för sådan malm, som fraktades till riksgränsen för export. Denna frakttaxa skulle med ej mindre än 40 procent understiga järnvägsfrakten för malm till de svenska järnförädlingsverken i södra och mellersta Sverige. Det vill nästan synas, som om man väl tänkt på att tillföra utlandets järnindustri vår mycket kuranta järnmalm till ett genom betydligt nedsatt järnvägsfrakt reduceradt pris, men att man däremot glömt det ogynnsamma för vår egen järnindustri, som gifvetvis ligger däri, att svensk järntillverkning af egen malm skall belastas med betydligt högre järnvägsfrakt på svenska järnvägar än den, som drabbar utlandets. Olägenheterna ligga i öppen dag. Dels fördyras det järn, som förbrukas inom landet, dels får den svenska järntillverkaren svårare att konkurrera på den utländska marknaden genom den fraktförman, vi inrymma åt dess utländska konkurrenter. Konseqvent måste sådant lända den svenska järnhandteringen till oerhörd skada.

Den knappa majoriteten af 6 röster, med hvilken Ofotenbanan beslutades, vittnade om Riksdagens stora betänkligheter. Inom Riksdagen funnos då män, som helst sett, att järnvägen slutat vid Kiruna, och att de många miljoner, som skulle offras på fortsättningen, hellre bort användas till grundande af en norrländsk järnindustri — till skapande af ett svenskt Westfalen norrut från Luleå med järnverk vid järnverk, smältande norrländsk malm med Norrbottens brännorf och med elektrisk kraft från dess vattenfall. Dessa fosterländska tänkesätt delade äfven jag.

Torfindustrien, som visserligen under det senaste året avancerat ett godt stycke, har dock ännu icke att glädja sig åt något fullt aktuellt intresse från regeringens sida, fastän dess stora nationalekonomiska betydelse är klart ådagalagd och alldeles obestridlig.

Utän att upprepa hvad jag i min motion förra året anförde an-

gående underlägsenheten af vårt jordbruks afkastning, jämförd med det lilla Danmarks, åberopar jag några sedan dess nyligen offentliggjorda siffror angående exporten af artikeln *ägg*: Det lilla Danmark exporterade år 1902 till England 422,135,440 stycken ägg, värda 25 miljoner kronor. Sverige exporterade samma år 2,207,760 ägg, värda 140,000 kronor, men *importerade* samtidigt 71,027,000 stycken ägg, värda 3 1/2 miljoner kronor. Men så besörjer också den danska staten kringresande sakkunnige, som intressera landtbefolkningen för fjäderfäskötsel och lämna besked om de mest ekonomiska metoderna m. m. Man kan emellertid nu med glädje anteckna en gryende uppmärksamhet äfven hos oss på tillvaratagandet af denna näringsgren.

Jag tror mig med det ofvan sagda hafva styrkt, att institutioner, sådana som den af mig föreslagna, redan kommit till användning i andra länder. Jag tror mig också hafva visat, att detta för dem medfört betydande fördelar, och att vi för egen del äro i allra högsta behof att komma i åtnjutande af just sådana fördelar, hvilka äro för oss hvarken mer eller mindre än en lifssak.

Det är alltså icke i otid, man ånyo erinrar om att Sverige ej äger ett särskildt statsdepartement för näringarna, och att därför en naturlig omtanke om vårt folks dyrbaraste ekonomiska intressen bjuder att på annat sätt draga försorg om hithörande angelägenheter, nämligen genom att upprätta en särskild institution af sakkunnige, så sammanfatt, att praktisk och handlingskraftig verksamhet träder i stället för ett oändligt växlande af ämbetsskrifvelser, hvilket endast undantagsvis leder till resultat. Detta yrkande kommer visst ej för tidigt. Snarare kunde sägas, att det framställes i elfte timman, ty det har redan kostat miljarder, att Sveriges näringslif kommit att stå så långt efter andra folks.

Sannolikt hade Sverige icke under de senast förflutna 30 åren behöft importera brödsäd, om vi gått till väga med samma klokhets och kraft som exempelvis våra danska grannar för att aftvinga vår mångdubbelt större jordareal hvad den verkligen kan gifva. Ej heller skulle vår export af kött, smör, ost, ägg m. fl. produkter behöft vara så försvinnande liten, om ej vårt jordbruk stätt jämförelsevis lågt.

Belysande för vår ekonomiska hushållning är äfven den omständigheten, att vår export företrädesvis omfattat råvaror och halffabrikat. Vi exportera t. ex. vår järnmalm, men importera däremot maskiner,

järn, järnvaror och fartyg från utlandet till ett värde af omkring 50 miljoner kronor. Under tiden offrar staten flera tiotal miljoner kronor på järnvägar som uteslutande afse just denna malmutförsel, hvilken under alla omständigheter bör begränsas för att snarast möjligt reduceras till ett minimum, så vida man ej vill beröfva Sveriges järnindustri möjligheten att framdeles inom eget land fylla sitt behof af järnmalm. Det är nämligen ett misstag att tro, att våra järnmalmstillgångar skulle vara omätliga, hvilket jag härmed vill betona. Vår tillgång på malmer, som med fördel kunna efter nutidens metoder användas, är faktiskt långt ifrån omätlig, om den ock kan kallas efter *våra* förhållanden stor. För t. ex. Tyskland skulle den ej längre vara stor. De mått, med hvilka man här bör mäta, äro oerhörda, då världskonsumtionen af järnmalm oupphörligen stiger och nu börjar närma sig 100 miljoner ton årligen. Under sådana omständigheter är det för oss en bjudande plikt att hushålla med vår förstklassiga malm och icke hejdlöst ösa ut den med fulla händer, såsom nu sker.

Allt, hvad jag här ofvan andragit och från olika områden sammanfört, synes mig vara fullt tillräckligt att motivera den institution under namn af Nationalekonomiskt råd, hvars upprättande jag härmed ånyo föreslår. Denna institution skulle utgöra ett permanent råd, som enligt min uppfattning borde bestå af omkring 25 personer, kunniga och erfarna män inom näringslifvets olika grenar, nämligen handel, sjöfart, industri och handverk, bergsbruk, jordbruk, skogsväsende och fiskerinäring. Nationalekonomiska rådets uppgift skulle vara:

att i största möjliga omfattning ägna omsorg åt näringslifvet i landet;

att noga aktgifva på vårt lands ekonomiska intressen;

att söka verka för en planmässigt och väl ordnad nationalekonomi;

att verka för införande af enkla former och snabb expedition af frågor, som beröra näringslifvet, samt före början af riksdagen hvarje år framlägga för regeringen utredningar och förslag att steg för steg höja och främja näringarna, hvilka utredningar och förslag skola delgifvas Riksdagen, antingen de föranledt till framläggande af regeringspropositioner eller icke. Främst skall rådet utreda de frågor, som Kungl. Maj:t behagar anbefalla, men i öfrigt äga fritt val.

Med afseende på sammansättningen af det nationalekonomiska rådet bör afseende fästas dels vid näringslifvet i allmänhet, dels vid

speciella grenar däraf efter olika orter och ekonomisk betydighet. För vinnande af nödig växelverkan böra valen utgå dels från officiella embeten och korporationer, dels från det privata näringslivets mera betydande sammanslutningar. Dessutom böra olika delar af riket till befordrande af deras respektive intressen successivt få göra sig gällande. Valperioderna böra vara jämförelsevis betydande, t. ex. 6 år. I enlighet med dessa utgångspunkter har jag uppgjort följande förslag till plan för rådets sammansättning, nämligen:

att rådets ordförande och dennes suppleant för en tid af 6 år tillsättas af Kungl. Maj:t;

att Kungl. Maj:t företrädesvis inom Riksdagens kamrar utser en i Första och en i Andra på näringslivets område kunnig och erfaren man samt deras suppleanter;

att landshöfdingeämbetena i trenne af Kungl. Maj:t för hvarje gång bestämda län hvartdera utse en erfaren och med näringslivet förtrogen man och dennes suppleant med särskildt afseende därpå, att vården af landets skogar samt främjande af trävaruindustrien och fiskerinäringen erhålla sina särskilda målsmän;

att trenne af rikets hushållningssällskap, hvilka Kungl. Maj:t bestämmer, utse hvartdera en med näringslivet i allmänhet men särskildt med *jordbruk och landthushållning* förtrogen man och dennes suppleant;

att handels- och sjöfartsnämnderna i trenne af Kungl. Maj:t bestämda städer hvardera utse en med näringslivet i allmänhet men särskildt med *handel och sjöfart* förtrogen man och dennes suppleant;

att fabriksföreningarna i trenne af Kungl. Maj:t bestämda städer hvardera utse en med näringslivet i allmänhet men särskildt med *fabriksindustrien* förtrogen man och dennes suppleant;

att handtverksföreningarna i trenne af Kungl. Maj:t bestämda städer hvardera utse en med näringslivet i allmänhet men särskildt med *handtverksnäringen* förtrogen man och dennes suppleant;

att handelsföreningarna i tvenne af Kungl. Maj:t bestämda städer hvardera utse en med näringslivet i allmänhet men särskildt med *inrikeshandeln* förtrogen man och dennes suppleant;

att brukssocieteten, järnverksföreningen och Värmlands bergsmannaförening hvardera utse en med näringslivet i allmänhet men särskildt med *bergshandteringen och järnindustrien* förtrogen man och dennes suppleant;

att mosskulturföreningen utser en med näringslivet i allmänhet

och särskildt med *mossodling och brännstofsindustri* förtrogen man och dennes suppleant, samt

att Svenska teknologföreningens 2:a sektion tillsätter en med tekniska *angelägenheter i allmänhet* förtrogen man och dennes suppleant.

Då ordinarie ledamot afgår, väljes en annan för 6 år.

Det nationalekonomiska rådet sammanträder i Stockholm två gånger årligen eller oftare, om ärendenas behandling sådant kräver och minst tre af ledamöterna det påfordra. Lokal beredes i nya riksdagshuset eller annan statens byggnad.

Ersättning till rådets ledamöter och öfriga kostnader utgå efter ungefär samma grunder som gälla för af Kungl. Maj:t tillsatta kommittéer.

Jag tror, att på detta sätt det svenska samhället skulle skaffa sig det ej blott välbehöfliga utan absolut nödvändiga stöd för sina ekonomiska intressen, hvilket nu dess värre saknas.

På grund af hvad jag här anfört, anhåller jag,

att Riksdagen måtte för sin del med anledning af saknaden hos oss af ett statsdepartement för handel, industri och sjöfart uttala sig för inrättande snarast möjligt af ett nationalekonomiskt råd och i underdånig skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla:

att Kungl. Maj:t täcktes för främjande af näringslivet tillsätta ett permanent råd, benämndt *nationalekonomiska rådet*, bestående af 25 personer, med uppgift och sammansättning i enlighet med ofvanstående framställning och således erfarna och kunniga män inom näringslivets olika grenar, nämligen handel, sjöfart, industri och handverk, bergsbruk, jordbruk, skogsväsendet och fiskerinäringen. Nationalekonomiska rådets uppgift skall vara:

att i största möjliga omfattning ägna omsorg åt näringslivet i landet;

att noga aktgifva på vårt lands ekonomiska intressen;

att söka verka för en planmässigt och väl ordnad nationalekonomi;

att verka för införande af enkla former och snabb expedition af frågor, som beröra näringslivet samt före början af riksdagen hvarje år framlägga för regeringen utredningar och förslag att steg för steg

höja och främja näringarna, hvilka utredningar och förslag skola delgifvas Riksdagen, antingen de för-
anledt till framläggande af regeringspropositioner eller
icke. Främst skall rådet utreda de frågor, som Kungl.
Maj:t behagar anbefalla, men i öfrigt äga fritt val.

Om remiss till vederbörligt utskott anhålles.

Stockholm den 20 januari 1904.

P. Em. Lithander.

*Bilaga 1.***De förenade rikenas Generalkonsul i Hamburg A. Bödtkers berättelse till Kungl. Utrikes Departementet af den 12 februari 1903.**

De materiella intressenas dominerande betydelse är kanhända ett af de egendomligaste fenomen, vår tids historia har att uppvisa. Vi se, hurusom staternas yttre politik och partiernas inre gruppering allt mer och mer ledas och dikteras af praktisk-ekonomisk hänsyn, äfvensom huru kolonial- och handelspolitiken samt staternas socialpolitiska verksamhet lägga beslag på intressena och ofta tränga de rent politiska och nationella uppgifterna i bakgrunden.

*Vetenskapen i det tyska näringslivets tjänst. *)*

Hvad näringslivet beträffar, har detta, på samma gång som dess organisation framskridit mot större fullkomning, äfven till sitt inre genomgått omdaning, i det att dess förbindelse med vetenskapen blifvit allt intimare. Nya arbetsmetoder hafva undanträngt de gamla, vida fält för den mänskliga företagsamheten eröfrats, och man har vant sig vid att i obegränsad tillit till vetenskapen anse lösningen af uppställda problem vara allenast en tidsfråga. Vetenskapens makt är verkligen såsom en tysk lärd yttrat »oändlig, och kallad till hjälp, gifver hon den bedjande icke ett, men tusenfaldt».

Det nittonde århundradets historia uppvisar en rad af segrar på så godt som alla näringslivets områden. Så äro exempelvis framstegen inom den kemiska industrien uteslutande att härleda från vetenskapliga experiment; färgstofferna, som nu tillverkas i oerhörd skala, hafva först framställts i laboratoriet, hvarest den ingående undersökningen af deras egenskaper ägt rum, innan industrien kunde startas. Den fosforhaltiga järnmalm^{en} har blott genom kemiens hjälp kunnat göras brukbar, och

*) Marginalrubrikerna tillkomna genom utgifvarens åtgärd.

frågan om att ersätta stenkolsmetoden med någon annan billigare metod vid malmens smältning, äfvensom frågan om ett bättre tillgodogörande af vattenkraften, äro likaledes uppgifter, som vetenskapen ensam mäktar lösa.

Landtbruket, hvilket kan synas stå i ett mera afägsat förhållande till vetenskapen än industrien, har likaledes kommit att subordinera under densamma, och dess nuvarande uppsving hänger i väsentlig grad samman framför allt med *Liebig's* epokgörande upptäckter på de mineraliska gödningsämnenas område. Universitetslaboratorierna och de praktiskt vetenskapliga försöksstationerna hafva fortsatt på den af *Liebig* anvisande vägen.

De grundliga undersökningarna af växters och djurs näringsförhållanden hafva likaledes möjliggjort sträfvandet att öka utbytet.

Hvad de epidemiska husdjurssjukdomarna beträffar, äro de nu mera icke omöjliga att bekämpa. Mejerirörelsens fullkomliga omhvälfning var danska vetenskapsmäns verk. Slutligen kan bakteriologien nämnas såsom en vetenskap, på hvilken man med rätta ställer stora förhoppningar. Den lär oss att låta bakterier och mikrober bidraga vid plantornas näring i det de omdana gödseln till ämnen, som kunna upptagas af växterna.

Och icke ringare är vetenskapens betydelse för fisket, i det att den såväl vidgar kunskapen om fiskarnas lif och lifsbetingelser, som uppfinner nya fångstmetoder och medel till fiskens konservering samt fullkomligare tillvaratagande.

Såsom det förhåller sig på nu nämnda områden, så är förhållandet i högre eller lägre grad på alla andra områden inom näringslifvet. Vetenskapen gör sig gällande som en hufvudfaktor i deras utveckling. Denna omständighet kan också betraktas såsom det viktigaste moment i näringslifvets historia och såsom grundorsaken till dettas hela utveckling och stegrade kulturella betydelse under det tilländalupna seklet.

Spörsmålet lyder nu: i hvilket förhållande står vårt eget land till den allmänna utvecklingen? Hafva vi med hänsyn till vår förmåga och våra resurser hållit jämna steg med densamma eller icke, och om det senare är fallet, hvori är orsaken därtill att söka, och huru skola bristerna bäst afhjälpas?

I allmänhet tyckes man därhemma *vara synnerligen tillfreds* med vårt ekonomiska tillstånd. Visserligen inser man, att skuggsidor finnas, men glädjen öfver gjorda framsteg är öfvervägande, och man hyser högt sväfvande förhoppningar om landets ekonomiska framtid. Men

den, som icke delar dessa, förefaller det, som om redan optimismen såsom sådan hade en fara lurande inom sig, ty första betingelsen, för att man skall ändra kurs, är ju i alla fall, att man har kännedom om, att den, man styr, är oriktig.

Lord *Rosebery* gaf för någon tid sedan en karaktäristik af sina landsmän, hvilken kan finna tillämpning äfven på oss. »Den nation, sade han, som är tillfredsställd med sig själf, är förlorad. Går den icke framåt, går den tillbaka»; och förfallets motto utsäges i orden: »hvila ut och var tacksam». »Vår nation visar sig i besittning af en oroväckande grad af själfbelåtenhet. Vi se med tillfredsställelse tillbaka på vår historia och upprepa det gamla ordspråket: Försynen vakar öfver oss, men vi borde tänka, att Försynen kanske tröttnar härpå, när vi själfva icke vilja hålla ögonen öppna.» Allt emellanåt vaknar ju ändå nationen ur sin slummer och finner, att maskineriet är föråldradt eller i oordning, att ett eller annat offentligt verk bör sättas i bättre skick, och när denna fordran är uppfylld, somnar den åter in. Men nationen måste vid alla reformer själf vara den drivande kraften.

Den engelske statsmannen ser med rätta en fara i dröjandet vid det föråldrade, något, som äfven utgör ett af våra fel.

I stället för att stirra oss blinda på, huru mycket vi gått framåt i utveckling, borde vi söka komma till förståelse af i hvilken grad vi stå tillbaka på de flesta områden. Glädjen öfver gjorda framsteg får icke väcka likgiltighet och slapphet för det, som återstår att göra, utan i stället blifva en sporre till nya sträfvanden.

Man framhåller statistiken som bevis för att den ekonomiska utvecklingen är kommen in på god väg, men härvidlag finnes ingenting mer missvisande än statistikens nakna siffror, ty när blott utgångspunkten representeras af ett lågt tal, kan stigningen, angifven i procent, blifva mycket hög utan att resultatet därför bör anses som godt. Ingen vågar väl påstå, att en man, som under årets lopp förökat sin förmögenhet från 10,000 kronor till 11,000, sålunda med 10 procent, icke utträttat mer än den, som under samma tid lagt 10 kronor till den enda han hade, en ökning af 1,000 procent.

Hvad problemet rör sig om, är icke framåtskridandet såsom sådant, utan detta i förhållande till andra länders under samma tid och på samma område samt i förhållande till våra naturliga utvecklingsmöjligheter; och när dessa faktorer tagas i beräkningen, bör man sänka rösten en smula vid tal om våra ekonomiska framsteg.

*Brister inom
det svenska
näringslivet.*

Att speciellt konsulerna, som äro anställda för att tillvarataga våra kommersiella och materiella intressen i utlandet, *måste se saken i ett annat ljus än den stora allmänheten*, är tämligen klart, då det ju dagligen gifves dem anledning att anställa jämförelser mellan hemlandet och främmande land. Och erfarenheten lär dem, att just tillfredsställelsen med en gång vunna resultat *icke sällan utgör det verkliga hindret* för framåtskridandet.

Vår nation har ett rikt fält för sin verksamhet, men detta kan ännu icke sägas vara i högre grad brukadt. Vi hafva under snart ett sekel njutit oafbruten fred och sålunda haft tillfälle att uteslutande rikta uppmärksamheten på den inre utvecklingen; men den *ännu icke afstannade emigrationsströmmen* talar om, hvart vår kraft gått förlorad. Och om det så starkt framhållna merkantila uppsvinget lämna *våra utbyggna skogar och ovarsamt bearbetade grufvor* sorgliga vittnesbörd.

För närvarande är tillståndet sådant, att en stor del af våra industriprodukter införas från utlandet, att vår export hufvudsakligen utgöres af råvaror, som uttömma landets naturliga rikedom utan att tillföra befolkningen möjlighet till rimlig ersättning eller tillräckligt bruk för dess energi, och slutligen, att handelsbalansen är ogynnsam, i det att importen med en ganska hög siffra öfverskrider exporten.

När verkligheten är sådan, tager sig det nära nog till dogm upphöjda påståendet om *våra stora framsteg* onekligen ganska besynnerligt ut, förutom att det genom ständigt upprepande förleder oss till en öfvervärdering, som på en godtköpsstatistik och på det faktum, att i tullskyddets skugga en del små fabriker växt upp, grundar sin fasta tro, att landet går en ekonomisk guldålder till mötes. När så omslaget kommer, och de högt spända förhoppningarna brista, inträder modlöshet, landets fattigdom får bära skulden för fel, hvilkas orsaker äro att söka annorstädes, och man blir ovillig äfven till sådana uppoffringar, som skulle förbereda en bättre ekonomisk framtid. Det bästa för oss vore emellertid att *lika litet öfverskatta våra framsteg som underskatta våra resurser*.

Den skandinaviska halfön är ännu, ekonomiskt sedt, jämförelsevis litet utnyttjad, och medan de stora kulturländerna alla mer eller mindre närma sig en ekonomisk kulminationspunkt, *hafva vi ännu framtiden för oss*, men å andra sidan möta oss allvarliga naturhinder att bekämpa; och den ekonomiska utvecklingen kan därför mindre i våra länder än annorstädes öfverlämnas åt sig själf. Tvärtom kräfves en grundlig och allmänt utbredd tekniskt-naturvetenskaplig bildning, kunnig ledning och

en väl genomförd organisation, om uppgiften skall kunna lösas. Och just i denna riktning äro bristerna i vår utveckling att söka.

Hvad först vårt förhållande till den tekniskt-naturvetenskapliga utbildningen angår, så hafva vi kanske ännu icke gifvit den nog framskjutna plats. Våra naturvetenskapsmän och ingenjörer hafva förskaffat sig ett välförtjänt rykte för skicklighet och förmåga, och det är också dem, vi hafva att tacka för de framsteg, som verkligen gjorts. För nationens flertal har det däremot ännu icke blifvit fullt klart, att ett folks viktigaste uppgift är att bruka och förkofra det land, inom hvilket det framlefvit sin tillvaro.

Vi hafva saknat och sakna ännu i hög grad läroanstalter, afsedda att uppfostra de breda lagren af nationen för deras arbete, och följderna häraf skola icke lätt kunna repareras. På det ekonomiska området är nämligen blott litet vunnet därmed, att enstaka personer stå på höjden af tidens vetande; hela nationen må genomsyras af teknisk bildning, afpassad efter hvars och ens behof. Blott så kan den samverkan från ofvan till nedan äga rum, utan hvilken de enskildas sträfvanen lätt blifva resultatlösa. Hos oss gäller det därför hvarken mer eller mindre än att revolutionera tankegången, att föra intelligens och arbetskraft från de improduktiva vägar, på hvilka de hittills så ofta föröds, och in på fält, där vår nations lifsuppgifter ännu vänta sin lösning.

För att riktigt få ögonen öppna för hvad vi försummat, bör knappast ett bättre medel kunna tänkas än att anställa en jämförelse mellan oss och *tyska riket*, som väl är det land, där den teknisk-ekonomiska utbildningen i våra dagar står högst. Det 19:de seklet kallas ångans och elektricitetens århundrade, men beträffande *Tyskland* kunde det med lika fog benämnas skolans århundrade. Hela det tyska folket är genomträngdt af djup respekt för kunskapen, och på undervisningens område härskar en ädel täflan de enskilda staterna emellan, hvilket, bland annat, med önskvärd tydlighet framgår af det faktum, att utgifterna för det tyska undervisningsväsendet belöpa sig till icke mindre än 500 millioner riksmark. Att landets öfverraskande framåtskridande i materielt välstånd är en direkt följd af den utomordentliga tekniska utbildningen, är ett faktum, som t. ex. i England städse framhålles af de ledande statsmännen, när de vilja göra sina landsmän uppmärksamma på felen i deras eget lands utveckling och faran för den tyska handelskonkurrensen.

Hur man drager försorg om inrättande af industriella undervisningsanstalter i Tyskland.

På det industrielt-tekniska området är den lägsta undervisningen

knuten till de så kallade »*Gewerbliche Fortbildungsschulen*»,*) hvilkas upp-
gift, förutom att befästa och utveckla folkskolekunskaperna, är att bi-
bringa eleverna sådana förberedande allmänna kunskaper, som enhvar
behöfver för sitt yrke. Deltagande i undervisningen är i de flesta
tyska stater obligatoriskt, och arbetsgifvaren är ansvarig för att hans
folk får tid öfrig att åtnjuta densamma. Skolorna underhållas af kom-
munen eller af skrän och fackföreningar med subvention af staten.
Äfven fortsättningsskolor för kvinnor existera.

De lägre »*Gewerbliche Fachschulen*»**) äro i motsats till nyssnämnda
slag ägnade åt utbildning endast i ett *bestämt* fack. För inträde for-
dras i allmänhet vissa förkunskaper. Det finnes knappast ett enda yrke,
som ej har sin fackskola. Väfvare, urmakare, keramikarbetare, korg-
flätare, träskärare, murare, vagnmakare, skräddare, skomakare o. s. v.,
alla hafva sina skolor, hvilka ej sällan äro förbundna med läroverk-
städer. Kommunen lämnar bidrag till dessa företag, hvilka ofta upp-
rättas af skrän eller föreningar, antingen i form af kontanta pengar
eller genom beviljande af lokal.

Försöksvis hafva från regeringens sida inrättats *kortvariga mästare-
kurser* vid dessa fackskolor i afsikt att lämna handtverksmästarne till-
fälle till vidare utbildning.

Härförutom må nämnas verkmästarskolorna, hvilka äro att betrakta
såsom ett slags industriella underofficersskolor och kräfva af aspiran-
terna större förkunskaper.

Offentliga teckningssalar finnas på många platser i Tyskland. De
äro tillgängliga hela dagarna. I Plaunen i Sachsen besöktes en dylik
institution under år 1899 af 9,500 personer.

De tyska handtverkarne få under dessa omständigheter en genom-
gående solid utbildning. Vid en officiel undersökning beträffande handt-
verksmästares fackutbildning, hvilken undersökning sträckte sig öfver
ett distrikt med två å tre millioner innevånare, visade det sig, att af
61,199 själfständiga mästare 80,6 procent genomgått en lärotid af 2 år,
56,9 procent en tid från 2—3 år, 23,7 procent öfver 3 år och endast
3,3 procent under 1 år.

En högre grad teknisk utbildning erhålles vid »*die Gewerblichen
Mittelschulen*», hvilka ungefär motsvara våra tekniska skolor och tjäna
att utbilda kemister, ingenjörer, maskinkonstruktörer, byggnadsteknici
och ledare af mindre fabriker. Den äldsta af dessa är den Kongl.
Sachsiska högre tekniska skolan i Chemnitz, från hvilken 5,400 ingen-

*) Industrifortsättningsskolor.

**) Industrifackskolor.

jörer utexaminerats redan år 1900. Undervisningen i Chemnitz tager i anspråk vid den kemiska och mekaniska afdelningen 7 och vid den elektrotekniska 8 halfårsterminer.

De vid dessa tekniska skolor utbildade ingenjörer konkurrera till följd af undervisningens mera praktiska karaktär framgångsrikt med dem som fått sin utbildning vid högskolorna.

År 1898 voro bland 3,281 ingenjörer, anställda vid 105 ansedda firmor, 1,124 som besökt högskolan, då däremot de öfrige genomgått endast en teknisk medelskola.

Tyskland har för närvarande 9 tekniska högskolor, en 10:de håller på att upprättas, som alla, med undantag af Aachens, framvuxit ur lägre skolor. Under 1901 besöktes de af 11,000 åhörare. Professorernas och docenternas antal uppgick till 850. Utgifterna belöpte sig till 6,000,000 riksmark.

Det skulle kanske vara af speciellt intresse att omnämna hvad en enda af de tyska staterna, t. ex. Sachsen, gör för det tekniska undervisningsväsendets främjande. Förutom universitetet i Leipzig, till hvilket en handelshögskola är knuten, finnas därstädes en teknisk högskola, nämligen i Dresden med 58 lärare, och 1,097 elever, en veterinärhögskola med 22 lärare och 162 elever, fortsakademin i Tharandt med 14 lärare och 86 elever, samt Bergsakademin i Freiburg med 21 lärare och 306 elever. Totalutgifterna för dessa fem högskolor belöpte sig under år 1899 till ett belopp af 3,243,900 riksmark, hvaraf statskassan bidrog med 2,854,494 riksmark.

Härtill komma 129 tekniska och »*gewerbliche*» fackskolor med 823 lärare och 13,807 elever, 36 »*Gewerbliche Fortbildungsschulen*»*) med 401 lärare och 9,019 elever, 116 andra »*gewerbliche*» och handelsskolor samt väfskolor med 693 lärare och 10,943 elever.

Äfven på landtbrukets område har Tyskland en mängd institutioner, afpassade efter de skilda folkklassernas kunskapsbehof. Lägst stå die »*Landwirthschaftlichen Fortbildungsschulen*». Läroämnena äro här de vanliga elementära skolämnena, fastän afpassade efter landtbrukets behof, äfvensom natur- och landtbrukslära. Undervisningen är beräknad för bond- och arbetarsöner och, på det att så många som möjligt skola blifva i tillfälle att taga del af densamma, förlagd till vinteraftnarna och särskildt söndagseftermiddagarna. Folkskolorna tjäna såsom lokal,

Undervisningsanstalter i Tyskland till landtbrukets och handelns befrämjande.

*) Industriella fortsättningsskolor.

och dessas lärare, hvilka ofta vid seminarierna åtnjutit särskild utbildning i hithörande ämnen, ombesörja till största delen undervisningen. Omkostnaderna bestridas af kommunerna, delvis med bidrag af landtbruksföreningarna, men staten ingriper äfven i ekonomiskt afseende, förutom att den uppmuntrar till upprättande af nya skolor och lämnar allmänna statuter.

Ett annat slags lägre landtbruksskolor äro de så kallade "*Landwirtschaftliche Winterschulen*"^(*) som äro beräknade för kurser af 2 vintrars längd. Med hänsyn till den lättare åtgången till goda lärarekrafter, äro de i regeln förlagda till städerna. De underhållas af kommuner (provins, krets) eller landtbruksföreningar, men åtnjuta äfven statsunderstöd. Direktören, hvilken i regel därjämte är »vandringslärare», genomreser om sommaren sitt distrikt, som han därigenom lär grundligt känna, och med hänsyn till hvares förhållande undervisningen ordnas. Dessa skolor kunna glädja sig åt växande tillslutning.

En tredje art landtbruksskolor äro de så kallade "*Ackerbauschulen*"^(**) hvilka emellertid äro stadda i tillbakagång. Ursprungligen voro dessa rent privata anstalter, och föreståndaren var ägare eller förpaktare af en landtegendom. Eleverna bodde i hans hus och åtnjöto därstädes såväl praktisk som teoretisk undervisning.

Dennas värde blef naturligtvis i hög grad beroende på föreståndarens personliga duglighet. Såsom nämnts, äro dessa skolor i tillbakagång, men några, hvilka åtnjuta offentligt understöd, befinna sig i ett blomstrande tillstånd.

De lägre landtbruksskolornas verksamhet suppleras af "*vandringslärarne*", som resa omkring i sina distrikt, tillse böndernas gårdsbruk, hjälpa dem med råd och dåd och hålla föredrag i tekniska och agrikulturella ämnen med anslutning till lokala förhållanden. För närvarande har man planer att fördela vandringslärarnas funktioner på flera händer, och ju mer begränsadt den enskildes fält blifver, desto mera bör han naturligtvis inom detta kunna uträtta. År 1858 upprättades den första "*Landwirtschaftschule*"^(***) i Tyskland, och nu existera 22 sådana, hvaraf 16 i Preussen. Dessa utgöra mellanledet inom landtbruksundervisningen och kunna närmast betraktas som ett slags realskolor, där naturläran fått sig större uppmärksamhet tilldelad och landtbrukslära upptagits som ett nytt ämne.

*) Vinterskolor för landtbruket.

***) Landtbruksskolor.

****) Landtbruksskola.

Kursen är treårig och berättigar till förkortning af militärtjänsten till 1-årig. Staten fastställer undervisningsplanen, och examina äro offentliga. Omkostnaderna bestridas af kommun, krets eller föreningar, men staten lämnar desslikes ett betydligt tillskott.

Den högsta landbruksundervisningen är *förlagd till universiteten*, landbruksskolorna och landbruksakademierna. Den tid ligger ej aflägsen, då man misstroget talade om den vetenskapliga undervisningen i landbrukslära vid universiteten, men sådana röster hafva nu tystnat, och landbruksvetenskapens berättigande såsom universitetsämne är höjdt öfver hvarje tvifvel. Förtjänsten af att hafva framkallat detta omslag i tankegången, tillkommer i första rummet de män, som med riktig förståelse af landbrukets höga kulturella uppgift omdanade den praktiska färdigheten till en vetenskaplig disciplin med det äkta vetenskapliga särdraget, hvilket ligger i arten och sättet, hvarpå uppgifterna ställas, mer än i dessa själfva. Ehuru *Thaer* med rätta kallas landbruksvetenskapens fader, var det *Schultze* förbehållet att knyta dem till universitetet, i det han stiftade det landbruksvetenskapliga institutet i *Jena*, hvilket öppnades den 8 maj 1826. *Schultze* var en filosofiskt bildad nationalekonom, och han förtjänar särskildt ihågkommas såsom den, hvilken sammanbundit landbruksekonomiens principer med nationalekonomiens.

Äran att hafva gifvit landbruksläran dess fastaste grund, stödt den på kemien och fysiologien, tillkommer emellertid *Liebig*, och då landbruksläran måste studeras vid samma slags vetenskapliga anstalter som dessa, blefvo också universiteten gifvetvis platsen för dess studium. Och nu finnas vid de flesta tyska universitet landbruksvetenskapliga institutioner, medan det däremot endast existerar två isolerade landbruksakademier. De andra hafva nedlagts eller, liksom alla nyupprättade anstalter af denna art, knutits till universiteten, hvarigenom åsyftats, dels att gifva studiet högre socialt anseende, dels att för de studerande öppna möjligheten till bättre ekonomisk framtid och allsidigare vetenskaplig påverkning.

För att gifva en föreställning om den roll, den högre landbruksundervisningen spelar, må här lämnas ett par siffror, utvisande frekvensen vid några af de förnämsta anstalterna. Landbruksinstitutet vid universitetet i Breslau bevistades under vintersemestern 1899—1900 af 105 åhörare. Motsvarande anstalt i Leipzig hade under vintersemestern 1898—1899 139 åhörare. Landbruksakademien i Bonn Poppelsdorf bevistades under vintersemestern 1899—1900 af 342 studerande, hvaraf 21 tillika voro inskrifna vid universitetet i Bonn. Vid universitetet i

Halle studerade vintersemestern 1897—1898 322 landtbrukare. De studerande äro antingen godsägaresöner, som en gång själfva skola öfvertaga gods, eller personer, som ämna blifva förvaltare, förpaktare, landtbrukslärare eller söka anställning vid landtbrukskammare eller landtbruksföreningar. De förkunskaper, som de studerande äga, äro också mycket varierande. Några hafva aflagt abiturientexamen (maturitetsexamen), några äga blott de kvalifikationer, som berättiga till ettårig, frivillig krigstjänst; andra åter hafva varit officerare, köpmän o. s. v. I Halle t. ex. finnas två slags examina, en diplomexamen, hvartill kräfvcs två års studium och bevis för minst två års praktiska öfningar, samt en statsexamen för landtbrukslärare, vid hvilken erfordras mogenhetsbetyg från gymnasium eller realskola och tre års landtbruksstudier. Undervisningens närmaste ändamål är att meddela de studerande en vetenskaplig grund för själfständigt arbete inom landtbruksvetenskapen, men äsyftar äfven högre allmänbildning. Så stå både nationalekonomi och statsrätt på programmet, och i Halle uppmanar professor *Kühn* till och med till åhörande af föreläsning i litteratur, historia och filosofi.

Den bäst utrustade anstalten af denna art är kanhända Halles, men äfven Berlins, Leipzigs, Breslaus och Göttingens äro utomordentliga. I Halle försiggå de egentliga fackföreläsningarna vid ett särskildt landtbruksinstitut, medan öfriga föreläsningar hållas vid universitetet. Där finnes ett landtbruksfysiologiskt institut, som sysselsätter sig med raceförädlingsförsök och växtkultur, en landtbrukssamling, som innehåller en rikedom af geologiska, zoologiska, botaniska och tekniska undervisningsföremål, och en trädgård på cirka 2 hektar, hvarest odlingsförsök anställas samt kulturväxter och husdjursracer från alla zoner äro rikt representerade. En kvarts timmas väg från institutet ligger ett försöksfält på 106,4 hektar. I maskinhallen finnes en rikhaltig samling maskinprofver, och fabrikanter insända ofta sina nya modeller till pröfning och kritik. Mejeribyggnaden innehåller allt, hvad som hör till smör- och ostfabrikationen, och de studerande hafva tillfälle att deltaga i praktiska öfningar. Slutligen finnes äfven en djurklinik.

Som bevis för, hvilket stort fält den unga landtbruksvetenskapen redan omfattar, kan anföras, att man i Breslau funnit det lämpligt att hänvisa hvar och en af studiets hufvudgrenar till sin särskilda anstalt. Där finnes en dylik för växtproduktionslära, en för husdjursafvel och veterinärlära, en för åkerbrukskemi och bakteriologi och en för agrikuturteknologi.

Af stor betydelse för landtbruket är vidare det kejsrerliga "*Gesund-*

heitsamt^(*)) i Berlin med sin biologiska afdelning för landtbruket och skogsvetenskapen, hvilken förnämligast befattar sig med undersökningen af för kulturväxterna nyttiga och skadliga organismer, särskildt de insekter, hvilka äro af betydelse vid befruktningen. Afdelningen ämnar ställa sig i förbindelse med liknande institutioner i andra länder och gifva landbruksskolorna meddelande om hvarje iakttagelse af intresse.

Man kan icke lämna detta ämne utan att äfven omnämna de talrika skolor, som lämna en högre eller lägre undervisning i landtbrukets bisysslor och binäringar. Det finnes skolor för vintillverkning, brännvinsbränning och brygning.

I Mahlsdorf, Brandenburg, finnes en läroanstalt för fjäderfäskötsel, hvilken erbjuder olika grader af utbildning och har offentliga examensprof. Dessutom existera mejeri- och hushållsskolor, öfningssmedjor och hofslagareskolor.

Äfven för skogsvetenskapliga studier och bergsstudier har man i Tyskland sört bättre än i de flesta andra länder.

Hvad slutligen den kommersiella utbildningen beträffar, så finnes äfven här en vidlyftig lärdomsapparat. De flesta handelsskolor äro upprättade af föreningar, de lägre äro antingen dagskolor eller fortsättningskolor. Vidare existera sedan år 1898, förutom de tidigare inrättade högre handelsskolorna, verkliga handelshögskolor. I Aachen är en sådan förbunden med tekniska högskolan, i Leipzig med universitetet, och i Frankfurt a. M. har man följt Aachens mönster. Studierna taga en tid af 4 à 5 »semestrar». I december 1899 studerade vid Leipzigs högskola 248 och i Aachen 20 personer.

Såsom synes, äro, bortsedt från de tekniska högskolorna, motsvarande institutioner på andra näringsområden mestadels knutna till universitetet, och beträffande de tekniska högskolorna, så är dessas likställdhet med universitetet fastslagen i och med att de erhållit rättighet att utdela doktorsgraden. Flera bland dem äro lika rikt utrustade med lärarekrafter som något universitet, och de stå dessutom så högt i den allmänna opinionen, att någon tillbakasettning icke kan komma i fråga. Och likväl höjas röster för en sammanslutning mellan institutionerna.

Det är ett viktigt spörsmål, huruvida icke en dylik sakernas ordning vore att anbefalla i vårt land först och främst med hänsyn till den vinst, de studerande skulle draga af en allsidigare andlig växelverkan. Men äfven den ekonomiska sidan är värd att taga i betraktande. Öfver allt, där de använda naturvetenskaperna få egna skolor,

*) Sundhetsstyrelse.

visar det sig nämligen nödvändigt att upprätta lärostolar i ämnen, som förut finnas väl representerade vid universiteten, och de medel, som anslås härtill, skulle törhända kunna få mera fruktbar användning.

Försöken i här antydda riktning hafva utfallit till full belåtenhet så väl på skilda ställen i Tyskland som i Frankrike, där »*les sciences appliquées*» *) länge stått på universitetsprogrammet.

Här gifna kortfattade öfversikt af Tysklands tekniskt-ekonomiska undervisningsväsen kan icke betraktas som avslutad, förrän några ord offrats på de många föredrags- och feriekurser, som årligen hållas, i afsikt dels att hjälpa de enskilda att hålla sina kunskaper vid lif, sedan de öfvergått till praktisk verksamhet, dels att sätta dem i stånd att städse vara à jour med vetenskapens senaste framsteg. Många af dessa kurser äro beledsagade af praktiska öfningar. Några meddelas kostnadsfritt; för andra erlägges en helt ringa afgift. De ledas af utmärkta vetenskapsmän; och den allt jämt växande tillslutningen visar, med hvilket intresse de omfattas. I en sådan kurs i Kiel, föranstaltad af landbrukskammaren, deltog icke mindre än 53 jordbrukare. Dessa kurser kunna omfatta alla möjliga ämnen och äro beräknade för vidt skilda klasser: lärare, landtmän, forstmän, vinodlare, bryggare, bagare, förvaltningsembetsmän, etc.

Det tyska näringslifvet står således i stor tacksamhetsskuld till vetenskapen och skolundervisningen, och möjligheterna att lära och bygga vidare på det lärda äro nästan obegränsade. Kunskapen är massans egendom, som i knappast något annat land, och i jämna afsatser går vägen från den högsta vetenskapen ned till den handtverksmässiga färdigheten.

Försöksstationernas betydelse.

Men vetenskapen träder äfven på annat sätt i näringarnas tjänst, i det den ställer sig i spetsen för det produktiva arbetet och sysselsätter sig med spörsmål af ingripande praktisk betydelse. En viktig roll spela härvid de så kallade försöksstationerna, hvilka i allmänhet äro upprättade af centralföreningar. Statsanstalter i egentlig mening äro blott de, som direkt knutits till landtbrukshögskolorna.

Den första försöksstationen på landbrukets område öppnades år 1851 i Möckern, och sedan dess hafva så småningom nya dylika uppstått. Om institutet för jäsnings- och stärkelseindustri i Berlin medräknas, utgöra de för närvarande 69. Härtill kommer, att de flesta anstalterna sönderfalla i afdelningar, som verka själfständigt en hvar inom sitt område. Så har den agrikulturkemiska stationen i Halle 7 sådana.

*) Använd vetenskap.

De 69 föreningarnas samlade inkomst belöpte sig år 1900 till två och en tredjedels miljoner riksmark. Nödvändiga medel erhållas dels af staten, dels och förnämligast af landtbruksföreningar, hvartill komma intägeterna af de kontrollförsök, som anställas med stationerna tillställda profver på gödningsämnen, frösorser och fodermedel. Från en famlande början hafva dessa institutioner efter hand arbetat sig fram till strängt vetenskapliga metoder, och deras ledare äro ofta berömde män.

De vetenskapliga undersökningarna röra jordmånens olika beskaffenhet, foder och gödningsämnen, myr- och hedkultur, odlingsförsök, husdjursafvel, mejeridrift, ystning, plantors och djurs näring och sjukdomar, valet af utsäde etc. Dessutom underhjelpa de landtmännen med råd i deras företag, t. ex. vid inköp af maskiner och dylikt. Genom sin kontrollerande verksamhet tvinga de fabrikanterna att leverera varor af en bestämd kvalitet och göra förfalskningar svårare att utföra. Man har klagat öfver, att de skilda stationerna användt olika metoder vid dessa undersökningar, och att de större sökt underbjuda de mindre, men dessa olägenheter har man velat afhjelpa genom bildandet af »*Verbund deutscher Versuchsstationen*», *) hvaraf nu 67 stationer äro medlemmar. För öfrigt kan man iakttaga en allt vidare gående arbetsfördelning de skilda stationerna emellan, hvarförutom de synas skola träda i statens tjänst, då likformighet blir fullkomligt nödvändig.

Försöksstationerna hafva redan varit till stort gagn för landtbruket, men större äro likväl de förväntningar, man ställer på deras framtida verksamhet, i det de måste anses som en oundgänglig faktor i landtbrukets utveckling. Och man tror sig redan vara den tid nära, då Tyskland genom förbättring af utsäde, ekonomisk behandling af gödningsämnena och rationella gödningsmetoder skall vara i stånd att brödföda sig själft.

I hvilken grad afkastningen af sädesslag och potatis ökats förnämligast till följd af större noggrannhet vid valet af utsäde, framgår af följande siffror, angifvande utbytet pro hektar i 100 kg.:

	1879—88	1887—96	1899
beträffande råg	9,80	10,8	14,9
» hvete	13,10	14,3	19,3
» korn	13,00	13,4	18,2
» hafre	11,40	11,9	17,2
» potatis	81,00	89,6	122,9

*) Tyska försöksstationernas förbund.

Särskildt är det värdt att lägga märke till de storartade resultat, odlingsförsöken med potatis medfört. Det finnes nämligen ingen kulturplanta, hvars utbyte är i så hög grad beroende af den sort, som väljes. Medan produkterna af sädesslagen knappast utvisa en på utsädesets beskaffenhet beroende viktdifferens af 25 procent, uppgår denna hos potatisen till 50 procent, ja ända till 100 procent. Förutom frågan om potatisens storlek, stärkelsehalt och förmåga af rikt utbyte hafva äfven dess större eller mindre användbarhet i industrien eller som födoämne, jämte jordmånens inflytande, tagits med i betraktande. Det finnes nämligen icke något slags potatis, som passar lika bra för all jordmån. Framstegen i den tyska potatisodlingen *) hafva under de sista åren varit så stora, att man numera skördar 200 miljoner deciton mera årligen än för ett decennium tillbaka, hvilket representerar en kvantitet näringsämnen, motsvarande allt, hvad af säd och foder årligen införes. Då potatisen är mycket vattenhaltig och därför svår att förvara, förorsakar en sådan oerhörd produktion lätt prisfall; också har potatis-kulturalstalten i Berlin sökt upprätta potatistorkinrättningar i stor stil, och en premie af 25,000 riksmark har utsatts för en praktisk och billig form därpå. När man det eftersträfvade målet, kommer potatisen att få ökad värde som kraftfoder. Det behöfver väl knappast påpekas, hvilket intresse detta spörsmål bör hafva äfven för vårt land, som i hög grad lämpar sig för potatisodling.

Äfven beträffande odlingen af andra rotfrukter äro, såsom nedanstående tabell utvisar, framstegen beaktansvärda.

Utbytet af sockerbeter pro hektar i 100 kg. utgjorde:

1876—77	252
1881—82	283
1886—87	300
1895—96	310

Ännu för 50 år sedan gällde betor af 10—12 procent sockerhalt för goda, medan nu dylika af c:a 4 procent större halt kunna presteras.

Äfven af betornas blad söker man draga nytta. Medan dessa i rätt tillstånd äro af blott ringa värde, har man förmedelst sinnrika torkmetoder lyckats göra dem till ett godt foderämne, och att här icke är fråga om småsummor, framgår af följande siffror: I Tyskland användes c:a 1,500,000 Morgen land till betodling, hvaraf erhållas c:a 25 miljoner centner torkade blad, hvilkas fodervärde motsvarar ungefär 20 miljoner

*) Potatis odlas i större kvantiteter förnämligast i Ostpreussen.

centner bönor, medan deras penningvärde kan anslås till c:a 120 miljoner riksmark. I otorkadt tillstånd skulle detta knappast uppgå till 18 miljoner. En premie af 20,000 riksmark är utsatt för uppfinningen af en lätt och billig metod att torka sockerbetornas blad. Det är mig icke bekant, i hvilken grad man i Sverige, där betodlingen är ganska betydande, tillgodogör sig bladen. Det värde de representera bör emellertid i detta sammanhang påpekas.

Det betydliga uppsving, som *mossodlingen* fått i Tyskland, härleder sig i icke ringa grad från försöksstationernas verksamhet. Redan 1877 anlade den preussiska staten en »*Moor-Versuchsstation*» *) i Bremen. I Baiern existerar sedan 1894 en »*Landes-Moor-kulturanstalt*», **) som skall undersöka landets mossar, anställa praktiska försök i olika riktningar och bistå enskilda odlare med råd och råd.

I Preussen finnas förutom en Centralforstförsöksstation åtskilliga *forstförsöksstationer*, i regel förbundna med statens skogsskolor.

Äfven *industrien* har att uppvisa motsvarande inrättningar. Redan de stora fabrikernas laboratorier kunna betecknas såsom dylika, men det gifves äfven försöksstationer i egentlig mening. Mest bekant är institutet för jäsningsindustri och stärkelsefabrikation i Berlin, hvars ledare är den berömde professor *Delbrück*. Institutet består af sex olika afdelningar, nämligen en för stärkelse, en för sprit, en för bränning af säd och beredning af pressjäst, en för ättika, en för bryggning och slutligen en för potatis- korn- och humlekultur. Anstaltens omsättning är 800,000 riksmark, hvaraf största delen forskrifver sig från de i saken intresserade industriella föreningarna, hvilkas sammanlagda medlemmar uppgå till 9,000. Staten är emellertid ägare af såväl tomt som byggnader, hvilkas värde anslås till öfver 3 miljoner riksmark. Öfver trettio vetenskapligt utbildade funktionärer äro sysselsatta vid denna anstalt.

Bland problem, som varit föremål för undersökning, må nämnas försöken att ersätta petroleum med sprit, framställd af potatis. Spriten har redan vunnit stor betydelse såsom belysningsmaterial och bränsle i motorer, men sträfvandena fortsättas, och en betydlig premie är utsatt för konstruktion af en spritlampa, som skulle kunna upptaga konkurrensen med fotogenlamporna. I Tyskland förbrukades år 1900—1901, 1,161,516 hektoliter sprit för industriellt ändamål. Med tanke på frågans stora betydelse för oss föreslog jag utsändandet af en tekniskt sakkunnig person till den i Berlin under sistlidet år hållna spritindustriutställningen.

Den fysikaliskt tekniska riksanstalten i Charlottenburg sorterar

*) Myr-försöksstation.

**) Lands-myr-kulturanstalt.

under riksregeringens departement för inre ärenden. Dess uppgift är att genom experiment främja exakt naturforskning. Den har tvenne afdelningar, af hvilka den ena uteslutande är afsedd för rent vetenskapliga undersökningar, medan den andra söker teknisk användning för naturforskningens resultat.

För någon tid sedan förenade sig en grupp större elektricitetsverk till ett slags bolag, hvars uppgift skulle vara att studera elektricitetens användbarhet i järnvägarnes tjänst. Detta var föreningens enda mål, och man afstod från början från hvarje anspråk på omedelbar fördel. Det sammanskjutna kapitalet utgjorde omkring 2 miljoner riksmark. På sprängämnenas område har likaledes bildats en förening för vetenskapligt tekniska undersökningar med lika stort kapital.

Som exempel på officiell företagsamhet må nämnas den nya försöksstationen för kvarnprodukter vid landtbrukshögskolan i Berlin. Dess ändamål är dels att anställa mjölprof åt myndigheter och korporationer, dels att gifva bagare och mjölnare råd i deras yrken. Förutom dessa löpande göromål sysselsätter den sig äfven med experiment beträffande stärkelse, undersökningar af mjölksyrans roll vid bakningsprocessen, af mjölets vattenbindande förmåga och af orsakerna till hvetesorternas olika lämplighet för bakning. Försökskvarnar och försöksbagerier hafva äfven inrättats.

Man kan i allmänhet icke vänta, att den enskilde näringsidkaren skall tillägna sig vetenskapens resultat, innan dessa blifvit fullt anpassade efter gifna förhållanden, och det är insikten härom, som gjort, att försöksstationerna i Tyskland tillerkännas en så utomordentlig betydelse, och att snart hvarje näringsgren skall hafva sådana, liksom den redan har skolor. Men äro försöksstationerna en hufvudfaktor i detta lands ekonomiska utveckling, så borde de i ännu högre grad blifva det hos oss, där man kan vänta mindre af den enskildes ekonomiska förmåga, initiativ och intresse. Härtill kommer, att landets stora utsträckning och skiljaktigheter i naturförhållanden gifva upphof till en mångfald problem. De begynnelse till en organiserad försöksverksamhet, som gjorts, och förslagen till dess utvidgning visa, att man börjat få ögonen öppna för denna fråga i hemlandet, men säkert är, att både tid och pengar skola gå förlorade, och vitala spörsmål förblifva olösta, så framt vi ej i minst lika hög grad som tyskarna upprätta försöksstationer.

Mossodling.

På landtbrukets område erbjuder särskildt mossodlingen ett vidsträckt fält för försöksverksamhet.

För att erhålla ett approximativt öfverslag af hvad här är att

vinna, hänvände jag mig till föreståndaren och ledaren af Svenska mosskulturföreningens försöksverksamhet, direktören *Hj. von Feilitzen*, hvilken beredvilligt lämnade följande upplysningar:

Enligt landtbruksingenjören *Steinmetz*' beräkningar utgör arealen vattensjuk mark (mossar, kärr, myrar o. d.) 5,198,600 hektar, hvaraf, efter hvad som framgått af undersökningar, verkställda af föreningens tjänstemän, 27 procent eller i rundt tal 1,4 miljoner hektar skulle vara odlingsbara. Fördelningen af denna areal visas genom följande approximativa tabell:

Mossmarker
i olika län.

	Totalareal hektar	Däraf beräknade odlingsbara	
		%	hektar
Stockholms län	20,000	90	18,000
Uppsala »	45,000	90	40,500
Södermanlands »	30,000	50	15,000
Östergötlands »	80,000	50	40,000
Jönköpings »	146,400	10	14,640
Kronobergs »	125,700	10	12,570
Kalmar »	110,000	25	27,500
Gottlands »	30,000	95	28,500
Blekinge »	5,000	50	2,500
Kristianstads »	45,600	50	22,800
Malmöhus »	12,200	50	6,100
Hallands »	40,000	20	8,000
Göteborgs och Bohus »	4,000	60	2,400
Elfsborgs »	84,700	40	33,880
Skaraborgs »	80,000	50	40,000
Värmlands »	200,000	15	30,000
Örebro »	90,000	30	27,000
Västmanlands »	60,000	30	18,000
Kopparbergs »	360,000	30	108,000
Gäflleborgs »	240,000	25	60,000
Västernorrlands »	290,000	—	—
Jämtlands »	600,000	} 25	847,500
Västerbottens »	2,500,000		
Norrbottens »			
Summa och medeltal	5,198,600	27	1,402,890

De sädesslag, som hufvudsakligen odlas på mossar, äro hafre och gräs. Öfriga växter, såsom råg, korn och rotfrukter, intaga en så liten areal, att de helt visst kunna lämnas ur räkningen. Att angifva det bestämda förhållandet mellan den odlade arealen af hafre och gräs är icke möjligt, men man kan i alla fall antaga, att högst 25 %, eller 350,000 hektar, i en framtid skulle komma att bära säd, och resten (75 %, eller 1,050,000 hektar) gräs. Med användande af statistiska centralbyråns medelsiffror för skörden i hela riket år 1900, såsom norm äfven för mossjorden, och af under nämnda år gällande markegångspriser skulle totala värdet af den årliga skörden på Sveriges mossar, när de en gång komma att odlas, belöpa sig till

för hafre	kr.	41,496,000
» hafrehalm	»	15,802,500
» hö	»	169,050,000
	<u>Summa kr.</u>	<u>226,348,500</u>

i hvilket tal skörden af tills dato upplade mossar icke inberäknats.

Då man numera funnit de rätta gödningsmedlen, nämligen kalialter och fosfater, har mossodlingen blifvit ett af de *mest lönande* företagen på landtbrukets område. Dessa ämnen finnas, som bekant, äfven hos oss. Vår granit och fältspat innehålla nämligen en icke obetydlig procent kaliumsilikat, och det är till följd af dettas dekomposition, som det tunna jordlagret öfver berggrund är så fruktbart. Nu framställer sig frågan, huruvida icke fint pulvriserad fältspat eller granit skulle kunna användas som gödningsmedel på kalifattig jordmån. Under mitt uppehåll i Skottland blefvo på mitt förslag försök härmed anställda. Resultaten utföllo ej väl vare sig där eller i Sverige, men voro också beräknade redan efter ett års förlopp. De kunna således ingalunda anses för afgörande och böra därför återupptagas. Det är ju ej att vänta, att en dekomposition, äfven af mycket fint fördelad fältspat, skulle ägt rum redan efter denna korta tid. Det s. k. stenpulvret torde i framtiden komma att spela en stor roll, såvida här omnämnda försök finge en god utgång. Vi kunde då använda vår stora rikedom på granit och fältspat till gödning af åker och äng, ja äfven af skogen. Professor *Thorell* hade föreslagit att smälta fältspat med kalk, men äfven om man därigenom finge kali i fullt löslig form, skulle dock processen blifva för dyr att kunna erhålla praktisk betydelse. Är det emellertid otänkbart, att dekompositionen skulle underlättas genom blandning med kalk?

Fosfat erhålla vi bland annat såsom biprodukt vid förädling af våra fosforhaltiga malmer.

I Schweiz och Österrike har man på fjällen anlagt försöksstationer för att undersöka, hvilka växter som lämpa sig för fjällkultur. Då stora delar af vårt land på grund af klimatiska förhållanden blott ägna sig för produktion af gräs och foderväxter, torde vi äfven häraf hafva något att lära.

*Utsädes-
förädling.*

Af minst lika stor betydelse som att utvidga landbrukets areal är sträfvandet att öka det nuvarande landbrukets utbyte, och härvid är utsädets förädling af stor betydelse.

Jag har anført, hvilka förhoppningar i detta afseende hysas till försöksstationernas verksamhet här i Tyskland; och jag är öfvertygad därom, att samma sträfvanden hos oss skulle krönas med lika framgång, då vi hafva ett utomordentligt material att utgå ifrån. Våra här-diga sädesslag hafva ju den egenskapen att vid öfverflyttning till sydligare trakter mogna hastigare än dessas egna sädesslag, hvarför de äfven borde vara synnerligen efterfrågade. Om denna värdefulla egenskap kunde förenas med andra lika önskvärda, något som bland annat varit föremål för arbetet vid Svalöf, skulle vi kanhända, sedan landets eget behof tillfredsställts, i vårt utsädesfrö få en viktig exportartikel.

Det är likaså en bekant sak, att det lönar sig bättre att så gräsfrö, produceradt under våra breddgrader, än frö från sydligare länder, men detta oaktadt importera vi årligen amerikanskt och tyskt frö, emedan detta vid inköp ställer sig billigare än det svenska. Hvilken falsk beräkning, som ligger till grund för denna sparsamhet, har påvisats, och den förlust, landet lider genom densamma, är icke obetydlig. Men äfven beträffande valet mellan våra egna olika grössorter äro många faktorer att taga hänsyn till, och här finnes åter ett vidt fält för experimenterande verksamhet.

Som illustration till den betydelse, man tillerkänner växtförädlingen i andra länder, må nämnas, att från den danska landbruksbudgeten för år 1901—02 66,424 kronor anvisats till detta ändamål.

Äfven på de andra näringarnas område finnes en mångfald spörsmål, som ännu vänta sin lösning. Ett af de största hindren för vår industris utveckling är, som bekant, bristen på billigt bränsle. Stenkol är därför en af våra viktigaste importartiklar, och de stigande konjunkturerna på kolmarknaden göra sig starkt kännbara. Utvägen att använda torf i stället för stenkol börjar därför allt mer att tagas i be-

*Bränsle-
frågans na-
tionalekono-
miska be-
tydelse.*

traktande, och i själfva verket måste torffrågan *höjas till en nationalsak*, på hvilken kunskap och kapital gemensamt arbeta. Det bör icke heller anses likgiltigt, om uppgiften får sin snara lösning eller förlägges till framtiden, när andra nationer kunna lära oss af sin erfarenhet. Vi äro på detta område hänvisade till att *gå i spetsen* för försöken, och då uppgiften är för omfattande för att kunna lösas på enskild väg, måste staten räcka en hjälpsam hand. En icke ringa början har, som bekant, helt nyligen gjorts, men då man betänker, att stenkolens delvisa reimplacering genom bränntorf betyder en årlig vinst för landet af bortåt 100 miljoner kronor, inses, att ett forceradt ingripande är påkalladt.

Vi trösta oss med att i vattenfallen äga rik ersättning för bristen på stenkol, men detta är likväl en klen tröst, så länge icke tekniken kommit så långt, att den kan fullt tillgodogöra sig och bekvämt transportera deras kraft, och dessutom låta vi ju därhemma en stor del af våra vattenfall i all fredlighet bortrinna alldeles oanvända.

När man betänker den förlust af arbetskraft, som emigrationen och inflyttningen till städerna förorsakar landtbruket, så uppstår spörsmål om möjligheten att i elektriciteten finna en ersättning, och hvad skulle vara närmare, än att vi toge vår tillflykt till våra vattenfall och torfmossar, upprättade elektriska kraftstationer och utförde en stor del af de landtliga arbetena med deras hjälp? I Tyskland hafva redan betydande experiment i denna riktning blifvit gjorda. Så har professor *Backhaves* i Königsberg på sitt landtgoods Quednäu satt en intressant drift i gång, och hans räkenskaper framvisade ett mycket godt resultat. Belysning, plöjning, tröskning, vattenpumpning, mejeridrift etc., allt försiggick med elektrisk kraft. Hos oss, där det ställer sig mycket billigare att frambringa elektriciteten, borde den tid ej vara alltför aflägsen, då den tjänar våra landtmän till uppvärmning, belysning och drifkraft i hus och på mark. På intet område är det så nödvändigt, att elektriska experiment bedrifvas, som på landtbrukets.

Det finnes väl icke något land, som äger sådana betingelser för en järntillverkning och *järnindustri* som Sverige, och dock är denna påfallande liten. Våra malmfält äro de största och bästa i världen, våra kommunikationsmöjligheter förträffliga, och vattenfall och torfmossar kunde vara outtömliga kraftkällor. Det ser alltså ut, som om det berodde endast på företagsamhet att låta vårt land behärska den europeiska järnmarknaden.

Att så icke för närvarande är förhållandet, beror väl förnämligast på landets brist på stenkol. Likväl borde detta ej vara ett så tungt vägande skäl. I Amerika, där järntillverkningen, som bekant, står

synnerligen högt, förberedes i dessa dagar en koncentration af de spridda etablissemangen, och det är att lägga märke till, att därvid mycket ringa hänsyn toges till kolfyndigheternas läge, och som bekant, äro distanserna där ofta betydliga. Emellertid böra våra sträfvanden helst gå ut på att göra oss oafhångiga af stenkolet genom att finna nya smältningsmetoder, baserade på elektricitet eller torfkol, och därvid måste såväl staten som den enskilde bjuda vetenskapen sin hjälp.

Redan af hvad här anförts framgår, att vårt näringslifs utveckling sammanhänger med en utvecklad försöksverksamhet. Beträffande denna anordning böra vi därför icke sky kostnaden. Den början, som gjorts, torde också bland sina största resultat kunna räkna att hafva framvisat, att en bättre kapitalplacering än att lägga ned pengar i försöksstationer näppeligen för närvarande kan tänkas.

Bristen på ett genomfördt tekniskt-ekonomiskt undervisningsväsende i vårt land kunde icke undgå att verka tillbaka på staten själf genom Riksdag och regering, i det att dessa i allmänhet representerades af män, som stodo näringslifvet fjärran. Ett godt teoretiskt stöd för den uppfattningen, att detta vore ett åt privat företagsamhet ensamt upplåtet område, fick man i den bekanta »laissez-faire-teorien» *), hvilken, liksom så många andra åskådningssätt och teorier, hämtats från utlandet. I valet af förebilder gäller det emellertid att iakttaga den största försiktighet och att noga eftertänka, huruvida de passa till våra förhållanden. Enligt mitt förmenande gjorde vi ett felgrepp den gången vi hämtade våra nationalekonomiska principer från England.

Detta rika lands geografiska läge, dess utvecklade näringar och dess politiska makt gifvo det en särställning bland Europas stater. Dess handelspolitik passade därför icke för oss, huru tilltalande den än kunde förefalla. Man glömde nämligen, att England, tack vare sin stortartade ekonomiska utveckling och öfverlägsna ställning på världsmarknaden, nog kunde hafva fördel af en teori, som öfverallt lämnade tillträde för dess handelsvaror, medan faran för främmande konkurrens på den inhemska marknaden var så godt som utesluten. Och härtill kommer, att de engelska statsmännen med sitt »common sence» **) aldrig dragit den fulla konsekvensen ur teorien, utan tvärtom städse och kraftigt intervenerat, när till utvecklingens förmån så kräfdes.

Hos oss däremot, hvarest teorien blott hade ringa berättigande, äfven betraktad som reaktion mot en föregående alldeles opåkallad stats-

Statens
medverkan.

*) Låt gå-systemet.

**) Sundt praktiskt förstånd.

intervention och näringslivets fullkomliga ofrihet, blef den drifven till ytterlighet. De ledande männen omfattade den med begärlighet, och man ansåg sig fullkomligt berättigad, ja till och med förpliktad att öfverlåta näringslivets utveckling alldeles åt sig själf. Statens hjälp skulle inskränka sig till att afskaffa sportler och afgifter, underlätta kommunikationerna och ännu några mera indirekta åtgärder.

Men en näringspolitik som denna var väl fullkomligt olämplig i ett land som vårt, tunnt befolkadt, fattigt på kapital och med ett ännu högst outveckladt tekniskt undervisningsväsende. Så ingrodd nämnda åskådning än var, måste därför förhållandenas egen makt framkalla ett småningom stegradt ingripande från statsmaktens sida på åtskilliga af näringslivets områden; men detta skedde, utan att någon fast plan följdes. Man behöfver blott anföra som exempel den ställning, staten intog, beträffande skogssaken.

Järnvägsbyggandet, som betraktades såsom ett område, där staten kunde åtaga sig ledningen utan ansvar för den ekonomiska utvecklingen i öfrigt, står som ett undantag, men det bör icke glömmas, att det hos oss icke är nog att utveckla kommunikationerna. I Amerika kan ett järnvägsföretag rent af öppna en landsändas rikedomskällor, men hos oss är det ej nog med att bygga järnvägar; äfven betingelser för deras bestånd måste skapas. På många ställen hafva de lättare kommunikationernas närmaste och mest i ögonen fallande verkningar bestått i att påskynda skogarnes ruin. För närvarande kan man väl säga, att vi stå vid en skiljeväg. Tilliten till *laissez-faire-teorien* är starkt rubbad, och opinionen fordrar ett mera aktivt ingripande af staten. Från att utöfva en blott administrativ början måste denna därför öfvergå till produktiv ledning, och en sådan är också i eminent grad påkallad hos oss på grund af våra säregna natur- och samhällsförhållanden.

De nationalekonomiska principerna måste naturligtvis inom hvarje land fotas på nationell grund, men detta hindrar icke, att man kan draga nytta af utlandets exempel och med passande modifikationer tillämpa dem på våra förhållanden. Trots den ekonomiska kris, som för närvarande hemsöker Tyskland, — denna kris anses för öfrigt snart vara öfverstånden — torde få länder vara så lämpliga att tjäna oss härutinnan.

Liksom Tyskland redan haft ett stort inflytande på vår andliga kultur, borde det också, och i långt högre grad än hittills, tjäna oss till mönster på det materiella området, ty icke blott erinra härvarande förhållanden om våra egna, utan framför allt hafva staten och föreningsväsendet haft en så stor andel i landets materiella utveckling, att ett

ingående studium af denna finge mer än blott historiskt intresse. På hvarje punkt erbjuder sig tillfälle till jämförelse med svenska förhållanden, och om denna icke utfaller till vår fördel, så är likväl redan mycket vunnet med att hafva kommit till medvetande om de brister, som vidlåda oss.

Äfven i Tyskland härskade en gång Manchesterteorierna. Häri inträdde emellertid på sjuttioalet ett omslag, i det att staten, på samma gång som tullskyddet infördes, började allt mer och mer direkt ingripa på alla näringslivets områden, och denna *intervention förutan* skulle landet aldrig hafva eröfrat sin nuvarande ställning. Icke heller föreligga skäl att antaga, att statens ledande verksamhet skall minskas eller att man i en framtid skall anse dess medverkan öfverflödig. Tvärtom växa krafven på dess ingripande proportionellt med de gjorda framstegen. Härmed är icke sagdt, att statens inblandning, när det gäller enskilda fall, skulle vara fullkomligt höjd öfver all kritik, men i stort sedt råder enighet om såväl dess plikt som dess rätt till aktivitet. Själfhjälps och statshjälps kunna öfver hufvud taget icke uppställas som mot hvarandra stridande principer. Ingen förnekar statens skyldighet att träda tillbaka, så snart det privata initiativet är kraftigt nog, men det finnes tillräckligt många områden, där intervention är af behovet påkallad.

Svårigheten ligger i att finna, huru interventionen i det enskilda fallet bör gestalta sig, och häri ligger framtidens statskonst.

Då tyska staten allt mer och mer gick öfver till ett social-politiskt system, fann den sitt stöd i den så kallade katedersocialistiska skolan, hvilken numera är rådande vid alla rikets högskolor. I motsats till förut härskande systemers anhängare, anse de, som tillhöra nämnda skola, icke de ekonomiska krafternas fria spel som ett obetingadt godt, utan hafva fått blicken öppen för därmed förenade olägenheter, hvilka de anse det vara statens uppgift att afvända. Till och med inom Hamburgs handelsvärld, hvilken mera tyckes borde vara intresserad af, att handeln är så fri och obunden som möjligt, befinner sig faktiskt frihandelsåsikten i stark tillbakagång, och hvad som nu utgör stridsämnet är icke principerna själfva, utan mera arten och graden af det understöd, som bör tillerkännas de enskilda näringarna. Särskildt är det härvid motsatsen mellan agrar- och industripartierna, som gör sig gällande. Det förra anser landtbrukets ställning hotad af främmande spannmål och andra landtbruksprodukter och fordra därför en tull, hög nog att hålla dessa varor ute, medan de senare betona nödvändigheten af billig föda i ett land, där industrien snart är hufvudnäring, ehuru de

å andra sidan icke förneka det berättigade i en moderat tull. Striden gäller således icke tullen som sådan, utan blott dess storlek.

Skall emellertid staten kunna föra en verkligt gagnelig näringspolitik, måste den sitta inne med erforderlig förmåga härtill. Det talas nu för tiden så ofta om det allsidiga intresse, som besjälar våra ledande kretsar, men kommer man icke längre än till intresse, så få nog de flesta näringsfrågor ligga olösta. Ett intresse, som icke är förbundet med kunskap och initiativ, har ofta nog visat sig vara till mera skada än gagn. Det är också, såsom bekant, icke genom intresse, som man förökar utbytet af våra åkrar, skogar och berg och löser de stora tekniska problemen, utan genom grundliga kunskaper i fysik, kemi, biologi etc. Stat och förvaltning böra därför själfva representera sakkunskapen eller åtminstone hafva stöd i sakkunniga institutioner. Och icke nog härmed, näringslivet måste äfven vara fullständigt organiseradt och själfhjälpen mötas af statshjälpen. Att den senare ej får gå så långt, att det leder till förslappande af den privata företagsamheten, är själfklart.

På grund af den stora plats, näringsangelägenheterna intaga bland en tysk regerings göromål, är det klart, att de tidigt nog kommo att bilda sin egen sfär.

I riksregeringens departement för inre ärenden finnes så en särskild afdelning för kommersiella och ekonomiska frågor, under hvilken handelstraktater, handels- och produktionsstatistik, industri- och landtbruksärenden sortera.

Då de exempellösa framsteg, som naturvetenskaperna och deras användning i industriens tjänst gjort under det gångna århundradet, medfört, att de institutioner, såväl i tyska riket som i de enskilda staterna, hvilkas uppgift det är att samla och reglera de vunna resultaten, icke kunnat hålla jämna steg med utvecklingen, så har man nu framlagt förslag om att upprätta en industri-teknisk centralbyrå, hvilken skall förmedla lösningen af de lika talrika som olikartade uppgifter, teknikens utveckling oafåtligt ställer på förvaltning och lagstiftning.

Af Preussens nio ministerier äro ej mindre än tre ägnade åt näringarna, nämligen ett åt handel och industri, ett åt offentliga arbeten samt ett åt landtbruk, domäner och skogsväsende. Under det förstnämnda sorterar, förutom handeln och industrien, äfven det tekniska undervisningsväsendet. Som rådgifvande organ har det till sitt förfogande en teknisk deputation för industri. Ministeriet för de offentliga arbetena räknar fem afdelningar, och under landtbruksministeriet lyda:

»Landesökonomiekollegium» *) »Ober-Landeskulturgericht» **) Central-Moor-Kommissionen ***)). Landbruksundervisningen och veterinärväsendet sortera under detta departement.

Hvilken växande betydelse det preussiska landbruksministeriet fått, framgår bäst af en jämförelse mellan förr och nu. Vid sin tillkomst bestod det af ministern, tre referendarier, nio kontorstjänstemän och kanslistor samt två assistenter och vaktmästare, och dess utgifter belöpte sig till 108,000 riksmark. Nu räknar ministeriet 155 ämbets- och tjänstemän, och dess budget uppgår till 1,180,000 riksmark. År 1850 var Preussens hela landbruksbudget 4,212,000 riksmark, medan den år 1900 utvisade en summa af 27,229,612 riksmark, fördelade på följande sätt:

Ministeriet	1,181,980 riksmark
Oberlandeskulturgericht	157,460 »
Generalkommissioner	8,405,940 »
Bankteknisk revision	10,900 »
Landbruksskolor och andra läroanstalter	1,571,099 »
Veterinärhögskolor och veterinärväsen	1,264,569 »
Boskapsskötselns främjande	848,420 »
Fiskets främjande	390,506 »
Förbättringar af jordmånsförhållanden, dikes-, strand- och dynväsendet	2,284,298 »
Diverse utgifter	985,000 »
<hr/>	
Samlade ordinarie utgifter	17,101,172 riksmark
Extra ordinarie utgifter	10,128,440 »
<hr/>	
Summa utgifter <u>27.229,612 riksmark</u>	

Inkomsterna uppgingo till sammanlagdt 1,791,776 riksmark, hvar af omkring hälften förskrefvo sig från landbruks- och veterinärskolor.

De preussiska ministerierna stå icke isolerade, utan äro på alla sidor omgifna af storartade institutioner med mer eller mindre officiell karaktär, hvilka hvar för sig representera den högsta sakkännedom inom näringslifvets särskilda grenar och tjäna som språkrör för de önskingar och tendenser, hvilka härska bland näringsidkare. Dessa institutioner äro sålunda ett slags känselspröt, medelst hvilka regeringen blir i stånd att alltid stå i

National-
ekonomiska
råd.

*) Landsekonomikollegium.

**) Högre Landskultur-rätten.

***) Central-Myrkommissionen.

rapport med det praktiska lifvets män. Härigenom undvikes faran för, att statens intervention kunde antaga karaktären af byråkratiskt förmynderskap och juridisk formalism. Näringsidkarne sporras till medverkan vid statens ingripande, och det blir aldrig fråga om att passivt låta sig regeras. I detta samarbete ligger kanhända det preussiska systemets bästa egenskap, hvilken äfven i hög grad gör sig förtjänt af vår uppmärksamhet.

Hvad handeln och industrien beträffar, så bilda *handelskamrarna* det naturliga mellanledet mellan dessa näringar och myndigheterna. I Preussen kunna de endast upprättas med handelsministerns samtycke. De äro i besittning af en juridisk persons alla rättigheter. Medlemmarne väljas af distriktets inregisterade handelsmän för en tid af sex år, och hvart tredje år utträder en tredjedel. Omval är tillåtet. Hvarje kammare har sin kassa, till hvilken de valberättigade i förhållande till sin inkomstskatt lämna årligt bidrag. Handelskamrarnas uppgift består i att på förekommen anledning afgifva betänkanden och framställa förslag i handelsangelägenheter och öfver hufvud tillvarataga handelskårens intressen. Under de fyrtio år, de utöfvat sin verksamhet, hafva de vunnit en stor betydelse inom det offentliga lifvet. Förutom att tjäna regeringen som rådgifvare hafva de nämligen allt mer och mer öfvertagit omedelbara, praktiska uppgifter. Så fylla de i den allt skarpare framträdande striden mellan de skilda industrigrenarna den svåra rollen att väga de olika krafven och intressena mot hvarandra. Äfven vid upprättandet af handelstraktater komma de att få stor betydelse.

Genom handelskamrarnes årsberättelser får man en god föreställning om deras lifliga verksamhet. De uttala sig om lagförslag, tullpålågor, skatteförslag och postordning, underhandla med järnvägsdirektionerna om lättnader i godstrafiken och ändringar i tågförbindelserna. De föreslå handelsdomare, medverka vid tillsättande af mäklare, förvalta börserna, hafva uppsyn öfver offentliga industriella anläggningar och en del skolor, afgifva betänkanden inför rätten, insamla statistiskt material o. s. v. Särskildt har Hamburgs handelskammare stor kompetens och kan betraktas nästan som ett slags handelsministerium. Den insätter medlemmar i handels-, sjöfarts-, skatte- och utvandringsdeputationerna, utnämner, då parterna så önska, skiljedomare vid civila rättstvister, förordnar sakkunnige i rättssaker, skeppstaxeringsmän, uppsyningsmän öfver emigrantfartyg o. s. v.

Då handelskamrarna representera distrikt af mycket olika storlek, måste äfven deras inflytande och betydelse blifva högst olika. Denna olägenhet är emellertid till en viss grad afhjälpt genom deras stora

gemensamma representation »handelsdagen», hvilken för första gången sammanträdde år 1861 och kan betraktas som en den tyska handelsvärldens riksdag. Ofta nog är handelsministern personligen närvarande vid dess förhandlingar.

Då de mindre näringsidkarne ej äro representerade inom handelskamrarna, har man velat inrätta ett slags »Kleinhandelskammern»^{*)}. I flera af förbundsstaterna fylla emellertid de antingen själfständiga eller med handelskamrarna förbundna »Gewerbekammern»^{**)} denna uppgift, förutom att de representera handtverksståndet.

Genom en lag af den 26 juli 1897 hafva de preussiska *handtverkarne fått en särskild representation i handtverkskamrarna.*

Storindustrien har hittills icke haft någon särskild representation. För att tillmötesgå det billiga krafvet härpå har numera inom Hamburgs handelskammare bildats en särskild sektion, bestående af sex medlemmar, hvilken har att sysselsätta sig hufvudsakligen med industriella angelägenheter och vid behof kan tillförsäkra sig bistånd af 18 representanter för industrien, hvilka emellertid icke äro medlemmar af kammaren. På senare tiden har äfven framkommit en önskan, att ett särskildt »*industriråd*» skulle upprättas och för industriidkarne bilda ett liknande centrum som handelsdagen för handelsvärlden, men sist nämnda representation har satt sig emot förslaget af hänsyn till den nära förbindelse, som bör existera mellan de tvenne näringsgrenarne. Såsom ersättning föreslås upprättandet inom densamma af särskilda kommittéer för handel, industri och sjöfart, hvarförutom den förklarar sig villig att inom sig upptaga större industriföreningar som medlemmar.

På landtbrukets område spela i Preussen *landtbrukskamrarna*, hvilka aflöst de tidigare centralföreningarna, samma roll som handelskamrarna inom handelsvärlden. Hvarje landtbrukskammare representerar i regeln en provins, medlemmarna väljas på 6 år af »kretsarnas» själfständiga landtbrukare och uppbära ingen godtgörelse för sitt arbete. Kamrarnas utgifter utdebiteras såsom skatt på jordegendomen och utkrävas af kommunerna. Staten lämnar äfven bidrag. Kamrarna kunna inrättas blott efter kungligt tillstånd, och deras statuter innehållas i särskild lag. Deras ändamål är att tillvarataga landtbrukets och skogsskötselns intressen inom distrikten, hvarvid dem tillkommer rätt att framställa egna förslag. Institutionen har hittills inskränkt sig till Preussen, hvarest den emellertid erhållit stor betydelse.

Genom *krets- och lokala landtbruksföreningar gör den sitt inflytande*

*) Småhandelskamrar.

***) Industrikamrar.

gällande på alla håll. Det oerhördt omfattande arbete, som landtbrukskammarna prestera, har gjort det nödvändigt att uppdelas dem i flera afdelningar, hvar och en med sitt särskilda arbetsfält, med eget kontor och sakförständig personal. Budgeten är naturligtvis mycket stor. Den åtgår till löner och löpande förrättningar, till utgifvande af tidskrifter, till understöd af landtbruksföreningar, försöksstationer etc. Skogsväsendet sorterar äfven under landtbrukskammarna, men det talas om att upprätta ett särskildt »Landforstrath»^{*)} vid hvarje landtbrukskammare.

Samtliga landtbrukskammare hafva i »Landsekonomekollegium» sin representation. Detta står i direkt förbindelse med det preussiska landtbruksministeriet och kan anses såsom dettas konsultativa organ i allt, som angår landtbruksangelägenheter. Medlemmar väljas af »kretsdagen» för 6 år, halparten afgår hvart tredje år, hvarförutom äfven landtbruksministern har rätt att utnämna ett antal medlemmar, hvilket likväl icke får öfverstiga $\frac{1}{3}$ af samtliga valda.

På sitt första möte väljer kollegiet en ständig kommitté, »Centralstelle für die Landwirthschaftskammern»^{**)}, i hvilken äfven hvarje landtbrukskammare är företrädd, och som skall representera dessa under den tid »Landsekonomekollegiet» ej är samladt. Den bistår kamrarna vid insamlandet och ordnandet af upplysningar och har dessutom att förena deras betänkande och beslut till ett helt, innan de föreläggas ministern.

Sedan 1872 har äfven det tyska riket en centralinstitution för landtbruket i »der deutsche Landwirthschaftsrath»^{***)}, hvilket består af 75 representanter för landtbrukskamrar och centralföreningar samt tjänar riksregeringen som konsultativt organ.

Från enskildt håll hafva landtbrukskammarna beskyllts för att i allt för hög grad gå agrarernas ärenden och därigenom lätt antaga politisk karaktär. En ren ståndrepresentation leder naturligtvis också lätt till ett allt för starkt betonande af klassintressen, men i det staten träd i förbindelse med de här omnämnda föreningarna, har den gifvit landtbrukskammarna officiell karaktär, något som förpliktar dem att afhålla sig från ensidig parti- eller klasspolitik. Å andra sidan medför afhängigheten af staten lätt en stor fara för kamrarnas själfständiga utveckling. Deras framtida betydelse beror sålunda på, huruvida de skola kunna undgå dessa svårigheter.

Under och vid sidan af dessa mer officiella förvaltningsorgan står

*) Råd för skogsväsendet.

**) Centralplats för landtbrukskamrarna.

***) Det tyska landtbruksrådet.

ett väl organiseradt och synnerligen utbreddt frivilligt föreningsväsende. Tyskland är ju föreningarnas land par excellence, och det ligger åtskillig sanning i skämtet, att två tyskar ej kunna komma tillsammans utan att bilda en förening. En samlad öfversikt öfver det tyska föreningsväsendet kan erhållas i det snart utkommande, på riksregeringens föranstaltande upprättade registret öfver alla föreningar, som afse att främja näringslivet.

Föreningarnas uppgift är att tillvarataga respektive näringsgrenars intressen utåt, att utbreda upplysning bland medlemmarna och att medelst organisation styrka förmågan af »själhjälps». Staten gynnar deras stiftande och verksamhet och använder sig af deras förmedling vid sin intervention i näringsangelägenheter. Gränsen mellan de mer eller mindre officiella och de rent privata föreningarna är därför mycket svår att uppdraga.

Landtbruket är kringspändt af ett nät af föreningar och förbund af föreningar. Bland viktigare förbund må nämnas agrarrörelsens medelpunkt, det mäktiga »Bund der Landwirthe»^{*)} och »die deutsche Landwirtschafts Gesellschaft»^{**)}, som arbetar för tekniska förbättringar och främjar utställningsväsendet.

De privata skogsägarnes representationer hafva för närvarande planer att i det redan omtalade »Forstwirtschaftsrath»^{***)} erhålla en ständig kommitté med uppgift att arbeta för gynnsamma tull- och frakt-tariffer, bättring i kreditförhållandena och anläggning af nya kommunikationsleder.

Handelsvärldens föreningslif har sitt centrum i de tyska köpmännens centralförening, till hvilken 400 mindre föreningar med 16,000 medlemmar slutit sig.

De flesta handelsskolor äro upprättade af föreningar, och en dylik, som räknar medlemmar i alla delar af riket och erhåller bidrag af 13 förbundsregeringar, har främjande af köpmannabildningen till uteslutande uppgift.

Särskilda exportföreningar utsända för att främja handeln med utlandet ett stort antal fasta och resande agenter. Den sachsiska exportföreningen har under 10 år utgifvit 380,000 riksmark för detta ändamål. Äfven handelskamrarna utsända kommissioner af sakkunnige för att undersöka främmande marknader.

Detaljhandlarne, hvilkas föreningslif varit ganska outveckladt, hafva äfven börjat röra på sig och upprätta detaljistföreningar.

*) Landtbrukarnes förening.

**) Tyska landbrukssällskapet.

***) Skogshushållningsrådet.

Inom handtverket och industrien finnes knappast en enda förvärfsgren, huru obetydlig den än kan synas, som ej har sin frivilliga organisation. Den nyligen bildade centralföreningen »Verband der deutschen Gewerbevereine»^{*)} räknar icke mindre än 200 föreningar med 14,000 medlemmar.

»Der Verband deutscher Industriellen», »der Bund der Industriellen», »der Verein zur Wahrung der gemeinsamen wirtschaftlichen Interessen in Rheinland und Westphalen» och »der Verein zur Wahrung der Interessen der chemischen Industrie» äro alla mäktiga industriföreningar. »Verband der deutschen Elektriker» har icke mindre än 2,874 medlemmar.

Föreningen för tysk sockerindustri representerar 450 fabriker. Den frade år 1902 sitt 50-års jubileum. Föreningen har förtjänsten af att hafva hållit sockerskatten nere och utvecklat sockerindustrien till storartad exportförmåga. Upprättandet af ett föreningslaboratorium och en försöksstation, lättande af järnvägsfrakterna o. s. v. äro likaledes frukter af dess verksamhet. Dess tidskrift är sockerindustriens centralorgan.

Bagare- och sädesbränneriägare, stärkelse-, sprit- och pressjästfabrikanter, stål- och järnindustriidkare o. s. v. hafva likaså slutit sig samman.

Nyligen bildades ett stort »Schiffbautechnische Gesellschaft»^{**)}, för hvilket kejsaren ställde sig i spetsen och vid hvars första möte han var personligen närvarande. Bland andra föreningar till skeppsfartens främjande må nämnas »Schulschiffs-Verein»^{***)}, hvars uppgift är att utbilda sjöfolk såväl praktiskt som genom teoretisk undervisning, samt den stora »Deutsch-Nautischer Verein».

»Deutscher Seefischereiverein»^{†)} befordrar hafsfisket och därmed förbundna industri. För sötvattensfiskets främjande arbeta talrika föreningar.

Arbetarebo-
städer.

Till sist vill jag nämna, att äfven mycket gjorts för att lösa det brännande spørsmålet om tidsenliga arbetarebostäder. Bortsedt från att ett eget hem i hög grad bidrager till att göra arbetarne medvetna om deras medborgerliga förpliktelser, finnes väl intet bättre medel att hindra en allt för stor lokal flyttning af arbetare särskildt från landet till städerna. Medelpunkten för denna rörelse är föreningen

*) Tyska industriförbundet.

**) Tekniskt skeppsbyggerisällskap.

***) Skolskeppsförening.

†) Tysk hafsfiskeriförening.

»Arbeiterheim» *) i Bethel vid Bielefeld, hvilken står under kejsarens eget beskydd.

Inom det tyska föreningsväsendet förtjäna emellertid de så kallade »Genossenschaften» **) mest uppmärksamhet. De representera »själfhjälpen» i dess mest utpräglade form, i det att de enskilda näringsidkarne genom frivillig sammanslutning förskaffat sig enahanda fördelar, som annars tillkomma de stora kapitalisterna. Från en ringa början har det tyska »Genossenschafts»-väsendet utvecklats till en ekonomisk faktor af rang, och rörelsen går framåt med allt starkare fart, i det att icke blott nya »Genossenschaften» ständigt uppstå, utan äfven deras ändamål och uppgifter mångfaldigas. Vid slutet af år 1904 var deras antal 12,836 med 2,070,661 medlemmar, enligt följande fördelning.

Nyttan af föreningar för det nationella arbetets befrämjande.

	Antal Genossen- schaften.	Antal medlemmar.
Kreditgenossenschaften	7,773	1,152,857
Rohstoffgenossenschaften gewerbliche	73	3,518
» landwirthschaftliche	697	60,575
Waareneinkaufs-Vereine	18	692
Werkgenossenschaften gewerbliche	62	9,026
» landwirthschaftliche	245	14,213
Magazingenossenschaften gewerbliche	28	490
» landwirthschaftliche	102	14,241
Rohstoff- und Magazin-Genossenschaften gewerbliche	46	1,836
» landwirthschaftliche	7	811
Produkt-genossenschaften gewerbliche	118	14,058
» landwirthschaftliche	2,004	137,943
Konsumvereine	1,118	570,880
Wohnungs- und Baugenossenschaften eigentlige	321	63,128
Vereinshäuser	37	2,958
Sonstige Genossenschaften	185	23,072

Att ingå på en närmare redogörelse öfver dessa föreningars verksamhet ligger icke inom ramen för denna rapport, så mycket mer som

*) Arbetarehem.
**) Kamratförbund.

»Genossenschaften» redan tilltvungit sig uppmärksamhet och efterföljd hos oss.

Bland de s. k. »Landwirthschaftliche Magazin-Genossenschaften» *) vill jag likväl särskildt fästa uppmärksamhet vid »Kornhausvereine», **) hvilka mottaga landbrukarnes säd till rensning, magasinering och försäljning. De spela en stor roll i synnerhet för den mindre landbrukaren, som de lämna ekonomiskt bistånd, därigenom att han vid sädens aflämning kan erhålla förskott på försäljningssumman. Genom dessa institutioners verksamhet kommer spannmålen i marknaden i ett långt bättre tillstånd, än den enskilde i allmänhet skulle kunnat åstadkomma, och de många mellanhänder, som taga en stor del af förtjänsten, undgås. Därtill regleras afsättningen, och försäljningen äger rum först, när marknaden befinner sig gynnsam.

Såsom bevis på den anda, som besjalar Tysklands »Genossenschaften» ***) må äfven anföras, att två mäktiga centralföreningar af »Landwirthschaftliche Genossenschaften» »Der Allgemeine Verband» och »Bund der Landwirthe» i förening med kristliga bondeföreningar nyligen startat ett storartadt företag, i det de inköpt salpeterfält i Chile, hvilket under en lång framtid tillförsäkrar dem ett af landbrukets viktigaste gödningsämnen. Såsom af nyss anförda statistik framgår, utgöres mer än hälften af hela Tyska rikets Genossenschaften af Kredit-Genossenschaften †), och dessas uppgift är också ovedersägligen den betydelsefullaste. På grund af de svårigheter, de under sin första tillvaro hade att kämpa mot, fann sig, inom Preussen, statsmakten föranlåten att bispringa dem, hvilket skedde genom den år 1895 bildade »Centralgenossenschaftskasse» med ett kapital af 5 miljoner riksmark, hvilket emellertid senare ökats till 50 miljoner riksmark.

Följderna af genossenschaftens och föreningarnas verksamhet hafva varit välsignelserika inom alla näringslivets områden, men särskildt har det tyska landtbruket att i dem söka en af grunderna till de stora och snabba framstegen, till att upplysningen främjats, arbetsmetoderna förbättrats och solidaritetskänslan höjts till en förut ej anad grad. Det vore svårt att säga, huru denna näring utan dem skulle kunnat hålla sig uppe under de sista årens ekonomiska kriser.

*) Landthushålls-magasins föreningarna.

***) Sädsmagasinsföreningar.

***) Föreningsväsende.

†) Föreningsväsende af kreditföreningar.

Äfven bristen på kapital är en faktor att räkna med, när man vill utreda orsakerna till vårt näringslifs ringa utveckling. Särskildt i ett land som vårt, där de naturliga förhållandena resa hinder, som äro synnerligen svåra att öfvervinna, krävas betydliga penningbelopp, om något skall kunna uträttas. Men man bör icke glömma, att förmågan att använda kapitalet är minst lika viktig som detta själf, och att kanhända lika många företag strandat, emedan de varit illa eller lättsinnigt planlagda, som på grund af penningbrist. Kapitalet är i våra dagar ett synnerligen rörligt element, och det ligger en god del sanning i den bekante danske finansmannen *Tietgens* ord: »*Finnas blott kunskaper, allvarlig flit, pålitlighet och arbetsförmåga, så behöfver aldrig kapitalet felas, ty detta kappas bankerna om att erljuda.*»

Saknas kapital där förmåga finnes att rätt använda kapital?

Den städse växande öfvertygelsen om att främmande kapital skall hjälpa oss genom alla svårigheter måste därför bekämpas. Man framhåller, att det utländska kapitalet väcker verksamhet till lif, men glömmen mången gång att verksamhetens beskaffenhet måste tagas med i räkningen.

Det är stor skillnad mellan att använda pengarna till jordbrukets förkofran, till nyodlingar, skogsplantering, till grundandet af en omfattande järn- och ståltillverkning, af hvilken en framtida större industri är beroende, alltså till produktiva företag, och att använda dem till skogssköfving och export af råmalm, eller med andra ord till förringande af vår nationalförmögenhet. Härtill är icke främmande hjälp behöflig.

Gent emot de sträfvanden, som i dessa dagar söka bringa våra malmfält i främmande händer, kan därför icke nog vaksamhet anbefallas. Det förtjänar kanhända i detta sammanhang nämnas, att den bekante amerikanske järnvägsägaren *Carnegie* helt nyligen uttalade, att Amerikas och Englands järngrufvor törhända icke vore så outtömliga, som man föreställer sig. Om vi därför nu skilja oss från våra malmfält, så skola vi kanhända upplefva den dag, när de hafva ett värde, som vi nu icke ana, utan att denna stegring i minsta mån kommer oss till godo. Arbetsförtjänsten, som de i utländsk ägo befintliga grufvorna skaffa in i landet, är för öfrigt icke heller ett obetingadt godt, eftersom vårt tunnt befolkade land i hög grad själf behöfver sin arbetskraft i jordbrukets och de egna näringarnas tjänst.

Mer än tvifvelaktigt torde äfven vara, om det är till vår fördel, att utlänningar inom vårt land starta industrier, hvilka blott kunna existera genom uppoffringar från vår sida, dessa må nu antingen bestå uti att vi genom handelstraktater bereda produkterna låg tull i utlandet, eller att vi genom hög tull inom landet förbehålla dem vår egen marknad.

Uppgiften blir alltså att genom ett välordnad kreditssystem söka afhjälpa kapitalnöden. Hufvudbetingelsen för att erhålla lån af offentliga låneinstitutioner har hittills varit, att tillräcklig säkerhet lämnats för återbetalning, hvaremot ringa eller ingen hänsyn tagits till ändamålen, som penningarna skolat tjäna. Ett sådant lånesystem har naturligtvis sin stora betydelse, men än mera af behovet påkalladt förefaller mig ett lånesystem vara, där man icke blott har garanti för att pengarna återbetalas, utan äfven för att de blifva använda till nyttiga och produktiva ändamål.

Just i detta afseende kan utlandet gifva oss goda förebilder. I en rapport af den 14 november 1884 fäste jag uppmärksamheten på, hurusom staten i Storbritannien och Irland, sedan spanmålslagen upphäfts, sökte komma landtbruket till hjälp genom att lämna lån till *utförandet af nyttiga och lönande förbättringar* under statens kontroll, mot prioritetspant i egendom med förbigående af tidigare inteckning, och hurusom detta lånesystem i Irland utvidgades till andra näringsgrenar, exempelvis fiske och skogsbruk. Under perioden 1846—1884 beviljades i sistnämnda land lån till ett sammanlagt belopp af $\text{£} 7,320,000$. Kontrollen utöfvas af »*the Land-Commissioners*» *) i England och Skottland och af »*the Commissioners for public Works*» **) i Irland. Äfven Tyskland har att uppvisa ett liknande lånesystem i de så kallade »*melio-nationslånen*».

Den förnämsta fördel, detta slags understöd erbjuder framför de lån och bidrag, staten årligen beviljar till näringarnas främjande, är att de kunna gifvas i långt större utsträckning, oberoende af rent budgetmässig hänsyn. Följaktligen behöfver man icke heller riskera, att de inskränkas eller rent af uteblifva under dåliga tider, när de mest äro af behovet påkallade. Jämförda med hypotekslånen öfverträffa de dessa på grund af den dem beledsagade kontrollen. Särskildt hos oss tyckes detta lånesystem kunna få stor användning, och på så sätt statens hjälpande förmåga väsentligen ökas. Jag inser heller icke, att det skulle möta större svårigheter att realisera detta förslag, än när det i sin tid gällde att upprätta hypoteksbankerna.

De olägenheter, som i vårt land vidlådt hypotekslånen, hafva äfven i Tyskland gjort sig gällande. Den egendomarna vidhäftande prioritetsskulden kommer nämligen, i följd af de långa amorteringarna, lätt att blifva till en skuldbörda, som går i arf från generation till generation. För att afvända detta onda har man projekterat

*) Landtbruksföreningar.

***) Föreningar för offentliga arbeten.

upprättandet af en lifförsäkringshypoteksbank i Berlin. Meningen är att låntagaren, samtidigt med att han lyfter hypotekslånet, tecknar en lifförsäkring, som efter hans död användes att täcka den resterande skulden.

Det säkraste medlet att förbättra våra ekonomiska förhållanden torde emellertid ett utbreddt »*Genossenschafts*»-väsen vara, men vid införandet häraf möta stora svårigheter. Våra naturliga förhållanden och befolkningens fåtalighet hafva nämligen haft till följd en fast inrotad »*esprit d'individualisme*,» *) som reser sig mot allt hvad association heter. Hvarje större gemensamhetsföretag har att kämpa mot likgiltighet och partikularistiska intressen. Denna individualism måste motarbetas och förmågan till »själhjäl» ökas, ty denna förutan blir statens ingripande aldrig tillräckligt, lika litet som det skulle bli synnerligen effektivt, om ej tillika privata initiativ förefunnes.

Det bör vara af intresse för oss att erfaras, hvilken stor roll de tyska staterna spela såsom egendomsbesittare och industriidkare.

*Tyska statens
sätt att sköta
sina domäner.*

År 1890 ägde den preussiska staten 1,080 domäner af tillsammans 340,556 hektar eller 1,19 procent af landets hela odlade jord med ett värde af 240 miljoner riksmark. Sedan år 1849 har förpaktningssumman inalles ökat med nästan 7 miljoner riksmark. Domänerna spela en viktig roll såsom grund för statskrediten, men framför allt annat går deras betydelse vid lösningen af statens uppgift beträffande landbrukets främjande. Största delen af domänerna bortförpaktas. Förpaktarne utgöras alltid af utomordentligt duktigt folk, och dessa egendomar höra därför till de bäst skötta i landet och gå i spetsen för alla förbättringar. Förpaktarne kunna sägas bilda en länk mellan myndigheterna och de praktiska jordbrukarne, och deras betydelse i det tyska landbrukets historia kan icke skattas högt nog.

I vårt land, där kronan är i besittning af icke obetydlig jord-egendom, existerar knappast något sådant förhållande mellan ägare och arrendatorer, och detta är så mycket beklagligare, som mönsterbruk hos oss vore ägnade att göra ännu mera nytta än i de stora länderna, där de privata förgångsmännens antal är så mycket betydligare.

Den preussiska statens skogsareal var år 1896 2,759,453 hektar, och årligen sker en förökning däraf, utgörande 5,500 à 8,200 hektar. Budgeten för 1898—99 utvisar en inkomst af öfver 67 miljoner riks-

*) Individualitets-anda.

mark och en utgift af omkring 41 miljoner. Skogens hela värde anslås till c:a 830 miljoner riksmark. För dess vård finnas anställda 720 »Oberförster» *) och 3,637 »Revier- eller Unterförster». **) Skogarna äro förträffligt skötta.

Ett rationellt skogsbruk kräfvär särskilda och helt andra kunskaper och färdigheter, än man kan vänta vara till finnandes hos den vanlige landtmannen. Därtill kommer, att extensiv drift är den mest lönande inom skogsbruket. En stor skogskomplex kan drivas både billigare och bättre än en liten. Staten liksom flera provinsföreningar inköpa kala och ofruktbara trakter och plantera därstädes skog. I samma syfte lämnas äfven understöd af kommunerna.

Man är i Tyskland fullkomligt på det klara med att införseln af trävaror från grannländerna, på grund af den därstädes härskande *rofdriften*, inom en icke alltför aflägsen framtid måste upphöra och *tänker därför i tid på att utvidga skogsarealen*.

I vårt kapitalfattiga land, där ingen garanti finnes för att icke skogen hugges ned, så snart penningbrist inträder, är det naturligtvis af ännu mera vikt än i Tyskland, att kronan kommer i besittning af så stora skogsarealer som möjligt. Dessutom ägnar sig skogskultur bättre för staten än för den enskilde, hvilken fortast möjligt vill skörda frukterna af sitt arbete och få det nedlagda kapitalet godtgjort, medan staten däremot kan vänta, till dess pengarne komma tillbaka med ränta på ränta.

Den preussiska staten äger betydliga bergverk och saliner, och inkomsterna häraf utgjorde år 1900 47,056,859 riksmark, året därpå 41,373,138 riksmark. Under det sista budgetåret inköptes stenkolsgrufvor för ett belopp af 60 miljoner riksmark, för att därigenom göra staten oberoende af den privata spekulationen. Beloppet betalades genom utställandet af preussiska statsobligationer.

Skulle det visa sig, att privata medel hos oss icke vore tillräckliga, för att åt landet bevara de stora malmfälten, framställer sig ovillkorligen frågan, om de icke böra inköpas af kronan och antingen drivas för dennas räkning eller bortarrenderas.

Uraktlåtenhet
att rätt ut-
nyttja våra
naturliga
resurser — en
af anledningarna till
emigrationen.

Bristen på förståelse af den viktiga frågan att utnyttja våra naturliga resurser jämte en föråldrad organisation hafva äfven haft till följd, att vi, fastän vårt land i förhållande till sin utsträckning är ett af Europas glesast bebyggda, likväl ej kunnat sysselsätta den ringa

*) Öfverskogvaktare.

**) Underskogvaktare.

befolkningen, medan i själfva verket en mångdubbel skulle kunna få sin utkomst.

Arbetskraft är och förblir den viktigaste faktorn i utvecklingen, *men vår har kommit främmande länder till godo*. Emigrationen utgör fortfarande en oroväckande företeelse, och då Sverige icke har några kolonier, gå utvandrarne i regeln alldeles förlorade för det land, som födt och fostrat dem. De utflyttade draga släkt och vänner med sig, och tidvis antog utvandringen i några delar af landet nästan karaktären af en folkvandring. Intill år 1900 hade 1,500,000 skandinaver utvandrat till Amerika. Emigrationen kulminerade på 80-talet, år 1887 för Sverige med 50,786, 1882 för Norge med 28,800 personer. År 1901 utvandrade 17,960 och år 1902 29,001 personer. Till jämförelse kan anföras, att i Tyskland år 1901 utvandrade omkring 22,000 personer. För närvarande finnas i Amerika hälften så många personer af norskt ursprung som i Norge, en tredjedel så många af svenskt ursprung som i Sverige och en femtedel så många af danskt som i Danmark.

Om den förlust, som vållats härigenom, får man en föreställning, då man betänker, att, enligt gjorda beräkningar, den ökning, som skandinaverna tillfört Förenta Staternas nationalförmögenhet, skall uppgå till 1,397,500,000 dollars. Våra landsmän därborta åtnjuta ett välförtjänt anseende som arbetsamma, sparsamma och driftiga medborgare samt hafva nedlagt stor förtjänst vid de västliga staternas uppodling. I hvilken grad skulle ej vår egen produktionsförmåga hafva stegrats, om vi förstått att inom våra gränser tillvarataga dessa krafter i stället för att låta dem komma Amerika till godo.

Emigrationens bekämpande är en nationalfråga, som måste lösas, eftersom det knappast är att förmoda, att det onda skall häfvas af sig själf. Vår emigrations egentliga orsaker hafva aldrig varit föremål för ingående undersökning, och ej heller har man allvarligt tänkt på att finna medel till dess stäffjande. Orsakerna torde vara af mycket olika art i de skilda landsändarna, och på grund af de individuella böjelser, som spela in, svåra att utreda. Att näringslifvets förkofran och bättre lefnadsvillkor i hög grad motverka emigrationen, är i och för sig klart och framgår äfven tydligt t. ex. af Tysklands emigrationsstatistik, enligt hvilken utvandringen under de år, då den ekonomiska utvecklingen sköt stark fart, minskades från c:a 120,000 till 22,000.

Emellertid förefinnes särskildt en omständighet, som öppnar möjlighet för ett verksamt inskridande genom lagstiftning eller administrativa medel. Som bekant utöfvar den lätta åtgången till egen torfva stark dragningskraft på vår landtbefolkning, hvilken trots förefintlig-

heten af stora uppodlade sträckor inom fäderneslandet dock har mycket svårt att komma i besittning af ett stycke jord. Detta sistnämnda förhållande måste ändras. Men därvid må icke förglömmas, att det är stor skillnad mellan att nyodla Amerikas jungfruliga jord och drifva landtbruk hemma i Sverige, liksom att, äfven ifall kolonisterna hos oss finge sig gratis upplåten jord att förvandla till åker och äng, detta likväl ej skulle utöfva samma lockelse som förespeglingen om de bördiga nejderna i Västern. Frågan om att tillbakahålla emigrationen står därför i intimt samband med hela vårt jordbruks upphjälpande.

Vid försök från statens sida att hindra den kraftförlust, som emigrationen vållar, kanske de medel, som i Preussen användas för att leda den inre emigrationen, äro värda uppmärksamhet. Jag syftar på den i Posen och Västpreussen rådande s. k. »Ansiedelungs»-rörelsen. Afsikten med densamma är mångfaldig. För det första vill man befolka och kultivera landsträckor, som hittills legat öde eller i långa tider varit försummade, för det andra gäller det att motarbeta det polska elementets tilltagande utbredning i dessa trakter, i det man genom att assimilera detta element vill germanisera de båda provinserna, och för det tredje söker man genom uppdelning af de stora jordegodsens föröka bondgårdarnas antal. Härför har den preussiska staten vid skilda tidpunkter beviljat medel till ett belopp af inalles 250 miljoner riksmark, hvarjämte den upprättat ett särskildt organ för rörelsens organisation: den kungl. »Ansiedelungs-kommission» för provinserna Västpreussen och Posen, hvilken har sitt säte i staden Posen.

För att främja invandringen är kommissionen berättigad att bevilja kolonisterna följande synnerligen förmånliga villkor:

Jorden *behöfver* ej betalas kontant, utan öfverlåtes mot en årlig ränta af högst 3 procent af det fiskala inköpspriset.

Till uppförande af byggnader o. s. v. måste köparen visserligen besitta förmögenhet, men han kan dock under vissa omständigheter erhålla ett s. k. supplementärlån.

För erläggande af ränta beviljas 1—3 friår. Nybyggaren jämte allt bagage afhämtas gratis, och det senare bevaras tills vidare i befinliga godsbyggnader.

Vid bygget och den första inredningen lämnas honom ofta understöd af den fiskala godsförvaltningen. Den, som icke själf önskar bygga, kan mot erläggande af ursprungliga kostnaden erhålla fullt iordningställda ekonomibyggnader; i annat fall erhåller han materiel till inköpspris.

Ända tills den första skörden inbärgats, förses han med alla lifs-

medel för sig, sin familj och sin boskapsuppsättning, enligt närmare angifna bestämmelser. Utsädet ingår emellertid icke. Kommissionen anskaffar fruktträd mot $\frac{3}{4}$ af därmed förbundna kostnader. För att åstadkomma lättnad i de offentliga utskylderna tilldelas kolonien jord till ett värde af 5 procent af hela den uppdelade godsarealen, liksom alla utgifter vid reglerandet af kyrko-, skole- och kommunala förhållanden bestyras af kommissionen.

För att försäkra sig om duktigt folk vid dessa företag har man på sista tiden satt sig i förbindelse med bondbyarne i västra Tyskland, hvarest de yngre sönerna af brist på tillfälle till jordförvärf annars gärna flytta till städerna, och sålunda gå förlorade för landtbruket.

Kommissionen lämnar ej nybyggarna ur sikte, sedan de öfvertagit sina egendomar, utan arbetar för utvecklingen af »Genossenschaft» ibland dem och bistår dem på olika sätt.

Storleken af de summor, som åtgått för »Ansiedelung» i Tyskland, bör icke verka allt för afskräckande på oss, ty våra förhållanden äro i denna sak långt gynnsammare. Staten eger, som bekant, i norra delen af landet arealer, hvilka för närvarande lämna liten eller ringa inkomst, men som, utparcellerade, under arbetsamma händer skulle kunna blifva till goda jordbruk.

Ett annat medel till emigrationens hämmande är, att de för handen varande arbetskrafterna genom ordnande af förhållandet mellan tillgång och efterfrågan regleras. Härvid skulle inrättandet af ändamålsenliga arbetsanvisningskontor kunna blifva af mycket stor betydelse. I ett land med Sveriges utsträckning är det klart, att det på somliga ställen kan vara brist på arbetare, medan dessa tvärt om på andra ställen gå lediga. I Tyskland hafva arbetsanvisningskontoren uträttat mycket godt. Hvad man saknat, är emellertid en gemensam organisation och ett centrum för dem alla, ty blott så är det möjligt att öfverskåda och reglera arbetsmarknaden äfvensom utjämna de obilligt stora differenserna i arbetslönen inom olika landsdelar. Äfven strejker skulle ofta kunna förebyggas, om bägge parterna erhöle möjlighet att öfverskåda och bedöma utsikterna vid en kraftmätning. Man har under sista tiden sträfvat efter att ernå förbindelse de särskilda kontoren emellan, och ett första möte med denna afsikt har hållits i München. Bland frågor, som där dryftades, var äfven den ständigt pågående inflyttningen af landets arbetare till städerna, och det togs till orda för att kontoren skulle söka motarbeta denna för landtbruket så skadliga rörelse genom att tillerkänna de stadsfödda arbetarne företrädesrätt till arbete i stä-

derna. Flertalet ansåg emellertid, att kontoren skulle hålla sig utanför denna sak och åtnöja sig med att lämna upplysningar.

Man har äfven sysselsatt sig med frågan om att upprätta särskilda arbetsanvisningskontor för kvinnor, en uppgift som närmast måste tillfalla fruntimmersföreningarna. Till de rent privata platsanskaffningsbyråerna hyser man med rätta mycket ringa tillit, och på ofvannämnda möte sattes till och med i fråga, huruvida de ej borde helt och hållet undertryckas.

I Luxemburg har man med framgång tillämpat ett slags arbetsanvisning, som äfven i Tyskland tilldragit sig uppmärksamhet. Den är nämligen knuten till postkontoren. Såväl anbud som ansökningar om arbete riktas till dessa, hvarvid användes ett särskildt slags brefkort; och ett offentligt hufvudkontor — *bourse générale* — uppsätter med de från de enskilda kontoren inkomna underrättelserna såsom material en lista, hvilken anslås vid postanstalter och järnvägsstationer. Dessutom blifva listorna hvarje lördag spridda på restauranter och hotell. Postanstalterna erhålla dagligen beriktiganden till veckolistorna. Under år 1897 anskaffades på detta sätt anställning åt 3,444 arbetare.

I förbindelse med emigrationen må äfven vårt sjöfolks utvandring omnämnas. Denna försiggår på ett sätt, som lättare undandrager sig uppmärksamheten, men dock efter en betydande måttstock. Att vi här stå inför en fara, är själfklart. Ett lands skepps fart är i hög grad beroende af att det äger en talrik och god sjömansstam och detta i synnerhet under den nu rådande skarpa konkurrensen. Vårt sjöfolk räknas som bekant till världens bästa, och vi hafva ej råd att mista det, men faktum är, att ett stort antal årligen drager ut för att söka hyra på främmande skepp. Och härigenom ej blott förlorar landet goda arbetskrafter, utan många af de utvandrade gå dessutom under. Hvad som utgör dragningskraften är väl speciellt den större hyran på de främmande fartygen, men genom de tätt på hvarandra följande afmönstringarna och däraf föranledda uppehåll i land förslösas oftast förtjänsten, och resultatet blir i många fall, att sjömännen efter några års förlopp stå fullkomligt hjälplösa, brutna till kropp och själ. Om samma folk gjort tjänst ombord på våra egna eller norska fartyg, äfven mot mindre hyra, och följt med fartyget till hemlandet, skulle det tvifvelsutant haft bättre utbyte af sitt arbete.

Det är föga troligt, att framtiden skall medföra ändring i dessa förhållanden. De stora nationerna arbeta oförtrutet på sina krigs- och handelsflottors utveckling, och därmed tilltager äfven användningen af

främmande manskap, och att redan nu de skandinaviska sjömännen utgöra en betydande bråkdel af detta, är bekant.

Vår uppgift må alltså vara att skaffa vårt sjöfolk sysselsättning, dels och i mera utsträckt mått ombord på vår egen flotta, dels vid fisket och därmed besläktade näringsgrenar. Men om än en allmän stegring af vårt näringslif naturligtvis skulle vara bästa medlet äfven att hämma sjöfolkets utvandring, kunde dock å lagstiftningens väg åtskilligt uträttas. Vi hafva nämligen ej tagit i betraktande en del förhållanden, under hvilka skeppsfarten numera bedrifves. Medan våra fartyg förr efter slutad resa vände tillbaka hem med samma manskap, gå de stora ångfartygen nu mer och mer i ständig fraktfart på främmande land, så att sjöfolket sällan får tillfälle att komma hem med samma skepp. De afmönstras i utlandet, taga främmande tjänst och gå förlorade för fäderneslandet.

Engelsmännen, hvilka såsom ett praktiskt folk vetat att skydda och värna sitt sjöfolk, borde vid försöken att råda bot för det onda tjäna oss som mönster. Medan vi tillåta, att afmönstring sker på hvilken plats som helst, utan att något villkor om manskapets hemsändning uppställles, har man i England förordnat, att därstädes förhyrdt sjöfolk efter afmönstring i utlandet skall beredas tillfälle att resa tillbaka, och det borde allvarligt tagas i öfvervägande, huruvida icke samma förpliktelse bör införas hos oss, och möjligheterna att afmönstra sjömän i utlandet inskränkas.

Engelsmännen hafva äfven på ett annat sätt lagt i dagen sin ifver för sjömannens hemsändande. »Board of Trade» *) har nämligen vid flera brittiska konsulat i nordeuropeiska hamnstäder anställt särskilda funktionärer, som omedelbart efter fartygens ankomst gå ombord och hjälpa dem af manskapet, som skola afmönstras, att snarast möjligt ordna hemresan, hvilken ofta nog kan försiggå på själfva afmönstringsdagen. Härigenom räddar folket sina penningar och undgår de äfventyrligheter, för hvilka sjömän äro utsatta, när de gå lediga i en storstad.

Äfven hemsändandet af hyresbelopp bidrager till att hålla förbindelsen mellan sjömannen och hemlandet mera vid lif. Det engelska sjöfolket har tillfälle, liksom vårt, att hemsända hyran genom konsulatet, men penningarna komma snabbare till bestämmelseorten efter det engelska systemet än efter vårt, som är mera obekvämt, hvarför äfven antalet af på detta sätt hemsända hyresbelopp hos oss är i sjunkande.

*) Handelsstyrelsen.

Genom rymning går mången sjöman förlorad för oss. Ett effektivt medel häremot kan emellertid erhållas blott genom internationell öfverenskommelse de intresserade makterna emellan. Som förhållandet för närvarande är, rent af taga de sjöfarande nationerna folk från hvarandra. Man vill särskildt kasta skulden på Förenta Staterna. Detta land har emellertid genom förbudet mot förskotts betalning å hyra funnit ett utmärkt medel till förebyggande af rymning och hindrande af boardingsmästarnes *) näringsfång, som går ut på att locka folket i land och bevilja kredit till nästa påmönstring. Dessvärre kringgås ofta förbudet, och en grundlig förbättring i förhållandena kan först väntas, när makterna en gång träffa öfverenskommelse om att förhyrning af sjöfolk ej må äga rum, i fall vederbörligt afmönstringsbetyg icke företes.

I Tyskland utbildas ämbetsmännen icke uteslutande teoretiskt för det rent ämbetsmässiga, utan också praktiskt till kännedom om nationalökonomi och näringslif.

Man skulle tro, att i ett land, som Tyskland, hvarest staten så djupt ingriper i alla förhållanden, förvaltningsämbetsverken ägde en mycket allsidig sammansättning. Härmed förhåller det sig olika i de särskilda staterna.

I Preussen aflägga de blifvande förvaltningstjänstemännen i likhet med domare och öfriga jurister efter 3 1/2 års universitetsstudier en teoretisk examen, hvarpå de under tvänne år idka samma praktiska studier. Men härpå skiljas deras vägar, i det de senare börja tjänstgöra i förvaltningsämbetsverken. Assessorsexamen, som avslutar studierna, är äfven olika för båda. Emellertid finnes intet hinder för att en »*Gerichtsassessor*» **) inträder i förvaltningen. De stora fordringar, som ställas på förvaltningstjänstemannen, hafva emellertid haft till följd, att från många håll framhåfts önskvärdheten af en reformering i hans utbildning. Den växande sociala lagstiftningen, kommunikationsväsendet och statens utsträckta intervention inom näringslifvet sätta en oerhörd apparat i rörelse och kräfva såväl djup insikt som allsidig erfarenhet, något som den blotta kontorsrutinen icke kan ersätta. Skall ett förslag till beskattningsslag utarbetas, tarivas, om det gäller en börsskatt, ingående kännedom om bankaffärer, gäller det beskattning af öl eller tobaksvaror förtrolighet med produktionssättet, och vid bestämmandet af tullsatser varukännedom. På samma sätt förhåller det sig inom alla områden. *Att ämbetsverken vid sin sida hafva de sakkunniga institutioner,*

*) Föreståndare för sjömanskvarter.

**) Rådman.

hvarpå Tyskland är så rikt, lättar naturligtvis uppgifterna, men likafullt kräfvos af tjänstemännen vid de dagliga ärendenas behandling såväl själfständigt initiativ som grundliga kunskaper

För att råda bot för de nuvarande bristerna hafva olika åtgärder pröfvats. Särskilda kurser hållas för de unga män, som tjänstgöra i landbruksförvaltningen, och understundom företagas i förbindelse därmed studieresor till en eller annan provins; ibland vistas de unga tjänstemännen äfven på någon statsdomän för att få en inblick i dess skötande. En tids tjänstgöring vid bank är icke ovanligt. Nyblifna assessorer, som tänka söka anställning i kolonierna, tjänstgöra i allmänhet någon tid vid landbruks- eller handelskammare, och detta bruk har man velat utsträcka äfven till andra banor.

Slutligen må nämnas, att den preussiska regeringen under sistlidne år åter igen förelagt landtdagen förslag till ändring i lagen om förvaltningstjänstemäns kvalifikationer. Vid detta tillfälle tog den bekante politikern *Eugen Richter* till orda för ett fullständigt åtskiljande af de för domare och förvaltningsembetsmän erforderliga universitetsstudierna. Andra betonade emellertid vikten af juridisk utbildning såsom ägnad att skärpa vederbörandes blick för det principiella i de många rättsfrågor, som den nationalekonomiska intressestriden ger upphof till.

I några af Tysklands stater, såsom Würtemberg, Baden och Hessen, synes ämbetsmannautbildningen befinna sig på ett i flera hänseenden mera framskridet stadium än i Preussen. I dessa stater har man nämligen en särskild finansundervisning, hvarvid hufvudvikten icke är lagd på juridiska, utan på nationalekonomiska och finansvetenskapliga studier. I Hessen stå dessutom matematik och naturvetenskap på dagordningen. I Baden hafva fordringarna i sist nämnda fack inskränkts till fördel för juridiken. Denna så kallade »kommersialistiska» examen har bestått profvet, och från de sydtyska universiteten hafva afgått många utmärkta embetsmän och ledare inom affärslifvet.

En för administrationen synnerligen viktig fråga är för närvarande ställd under debatt här i Tyskland. Man klagar nämligen öfver att undervisningen i nationalekonomi i strid mot denna vetenskaps väsen antagit en allt för abstrakt form, hvilket skulle hafva sin grund däri, att professorerna, såsom väsentligen teoretici, stå det praktiska lifvet fjärran. Denna åsikt har t. o. m. fått en förespråkare i den preussiska kultusministern, som nyligen i ett tal i landtdagen antydde det lämpliga i att knyta framstående män från det praktiska lifvet till universiteten såsom lärare i detta ämne. För att öppna de studerandes blick för lifvets

verkliga förhållanden, borde äfven rent praktiska studier fördras. Han påpekade äfven det olämpliga i att för starkt betona de juridiska och nationalekonomiska begreppens åtskillnad och framhöll, att den fördärflika formalismen i hög grad skulle motarbetas, ifall den studerande finge en djupare inblick i de juridiska, sociala och nationalekonomiska frågornas inre sammanhang. I detta afseende väntade han, att den nya borgerliga lagboken skulle verka till det bättre.

Äfven vi borde egna vår nationalekonomiska undervisning mera uppmärksamhet, än som nu är fallet. En jämförelse mellan studieplanen vid ett tyskt universitet och vid något af våra visar, att, trots befogade anmärkningar gent emot den tyska undervisningen, denna dock är mer praktiskt anlagd än vår. Bland annat egnas ett påfallande stort antal timmar åt seminarieöfningar.

Ingen förnekar nyttan och nödvändigheten af att juristerna studera nationalekonomi, men äfven personer, som beträda andra banor, borde i långt högre grad, än nu hos oss är fallet, beredas möjligheten att förskaffa sig djupare insikter i detta ämne.

Rena tekniska kunskaper äro helt säkert en icke sämre grund för nationalekonomiska studier än juridiken, och man kan på förhand vänta, att naturvetenskapligt utbildade personer skola känna sig mera tilltalade af de teorier, som gå i en mera produktiv riktning. I hvarje fall måste det anses vara af utomordentligt stor betydelse för samfundet, att de ledande männen på alla områden handla och tänka efter riktiga nationalekonomiska grundsatser.

Af hvad här kortligen anförts om Tysklands administration, organisation och nationalekonomiska undervisning samt om de rörelser, som verka för ett ytterligare framåtskridande på dessa områden, torde framgå, att härvarande förhållanden väl äro värda vår uppmärksamhet. *Det juridiska envälde, som sedan länge rådt inom hemlandets offentliga institutioner, har icke varit till hätnad för ett produktivt ingripande i näringslivet från statens sida.* Såsom i förbigående nämnts, har samma anmärkning framkommit i Tyskland, och dock äro förhållandena här på långt när ej så i ögonen fallande, emedan de talrika sakkunniga institutionerna förbereda alla ärenden, innan de komma under de egentliga ämbetsverkens behandling. Hos oss hafva vi ej, och kunna törhända först i en mycket aflägsen framtid erhålla, sådana institutioner, och därför är det af så mycket större betydelse, att centralmyndigheterna och tjänstemannaståndet äro utrustade med största möjliga mått af kunskap, initiativ och auktoritet. Man kan ej, såsom ofta sker, ersätta bristen härpå genom att nedsätta kommissioner.

Hvad som först och främst fordras är alltså att gifva det tekniskt ekonomiska elementet en mera framskjuten plats inom styrelse och förvaltning, och att vederbörande institutioner sammansättas af män, som hafva en djup inblick i landets näringslif.

I och för åstadkommandet af sådana reformer tror jag, att vi kunna lära mycket af Tyskland, och bästa sättet härför vore väl att hit utsända kvalificerade personer med uppgift att studera de mångfaldiga administrativa institutioner, åt hvilka näringarnas främjande anförtrotts, och om möjligt låta dessa personer tjänstgöra någon tid vid institutioner såsom handels- och landtbrukskamrarna, »Genossenschaften», »Ausiedelungs- och Generalkommissioner» o. s. v. äfvensom ägna den nationalekonomiska undervisningen, hvars höjande hos oss är af utomordentlig betydelse, och de pågående sträfvandena till dess reformering nödig uppmärksamhet.

Vidare behöfdes det på grund af den suabba utvecklingen inom näringslif och organisation, att en person med uteslutande uppgift att följa med denna permanent anställdes i Tyskland. Då Berlin väl är den plats, där en dylik verksamhet bäst skulle kunna utöfvas, borde kanske denna person lämpligen attacheras vid vår därvarande beskickning.

Tyskland har redan visat oss vägen äfven i denna sak, i det att sakkunnige med mer eller mindre liknande uppgift knutits till ett stort antal legationer och generalkonsulat.

Nödvändigheten fordrar, att vi öfvergifva den oproduktiva väg, hvarpå vi nu befinna oss. I hvarje land växa statsutgifterna år från år, och särskildt är detta förhållandet i sådana länder som vårt, där så många kulturella och materiella uppgifter ännu äro olösta. Den stora frågan gäller då, huru nödvändiga penningmedel skola anskaffas, ty utgifterna kunna icke oupphörligen stegras utan att inkomsterna samtidigt förökas. Af huru stor betydelse ett rationellt beskattningssystem härvid än är, kan man likväl icke komma längre än folkets förmåga att bära pålagorna tillåter. Skatteförmågan måste därför ökas, ty deficit bör icke täckas genom lån, och balansen får ej, såsom nu är förhållandet, hållas uppe genom emigration och uthuggning af våra skogar. Från alla håll framhåfves nödvändigheten af sparsamhet i statshushållningen, men om därmed menas fullkomlig passivitet, så äro vi inne

*Ett blomstrand
de näringslif
och ett
sorgfälligt
tillvaratagan-
de af natur-
liga resurser
äro villkoren
för folkens
utkomst och
förmåga att
bära skatter.*

på en oriktig väg, ty *ju större nöden är, ju mera måste finanspolitiken gå ut på att främja landets och nationens produktiva förmåga — eller med andra ord upphjälpa vårt näringslif.*

Vi sakna icke hjälpkällor, blott vi förstode att rätt använda dem. Vårt land hör ju dock icke till de af naturen mest gynnade trakter, där jorden nästan utan ansträngning från ägarens sida skänker sina skatter. Tvärtom kräves af oss ett organiseradt och intelligent arbete, och vi stå nästan på alla områden inför uppgifter, hvilkas lösning öfverstiger den enskildes förmåga.

Med hänsyn till vår hufvudnäring, landtbruket, är förvisso en betydlig utveckling både möjlig och nödvändig. Vi hafva stora sträckor ouppodlad mark nedanför sädesgränsen, och våra mossar, som i sitt nuvarande tillstånd endast verka skadligt på klimatet, skulle, ifall de uppodlades, kunna brödföda vårt folk. Fjällbetena äro likaledes en rikedomskälla, som väntar att i högre grad tagas i anspråk, och hvad boskapsskötseln beträffar, så skulle dennas afkastning genom förädling af kreatursraserna utan tvifvel kunna förökas med miljoner årligen.

Öfver hufvud taget finnas väl få näringar, som i så hög grad som landtbruket och dess binärningar äro ägnade att utbreda ett *allmänt* välstånd. Detta visar i hög grad vårt grannland Danmark, hvilket visserligen på grund af naturförhållandena kan jämföras blott med den allra sydligaste delen af vårt land, men hvilket eger en befolkning, hvars idoghet och företagsamhet likväl borde tjäna oss till mönster. Skörden i detta land, hvars åker och äng utgöra 5,097,357 tunnland, uppgick under år 1901 till 337,9 miljoner kronor. Samtidigt belöpte sig öfver-skottsutförseln af boskap och smör till 181,7 miljoner kronor, och af ägg till 19,5 miljoner eller lika mycket som exporten från en af våra viktigaste industrier, den kemiska trämassfabrikationen, inbringar oss.

Få länder äro till den grad som Sverige hänvisade till att vara ett skogsland. Skogen är nödvändig för oss i klimatiskt hänseende. Medan i ett flertal andra länder utvidgningen af skogsarealen blott kan ske genom inkräktning på den odlingsbara marken, hafva vi stora landssträckor, som endast lämpa sig för skogskultur. Klimatet är dessutom särskildt gynnsamt för skogsskötsel, och transporten af timret kan försiggå med stor lätthet, tack vare de långa vintrarna och våra talrika floder och sjöar. För landtbefolkningen medför skogsskötseln arbetsförtjänst under den tid af året, jordbruket ligger nere. Kort sagdt, den är en bland hufvudfaktorerna i hela vårt ekonomiska lif. På grund häraf tycktes det, som om den Skandinaviska halfön i all framtid borde vara ett af världens förnämsta träproducerade länder, *men i stället utvisar*

verkligheten, att våra skogar på grund af vanskötsel hålla på att gradvis men säkert försvinna, och landet prisgifvas åt de olyckor, som skola blifva följden häraf.

Mäktiga partier motarbeta en effektiv skogslagstiftning. Det tyckes strida mot dessas frihetsprinciper, att den enskildes nyttjanderätt till sin egendom inskränkes. Men hela civilisationen är ju grundad på individens underordnande under det allmännas bästa, och hvarje socialt framsteg är byggdt på ingrepp i den enskildes rätt. Dessutom är det en i hög grad egoistisk och opatriotisk politik att glömma sina plikter mot framtiden och efterföljande generationer för egennyttiga intressen. Kanske den dag skall komma, när vi äga större insikter i skogsväsendet, då skogarna hafva större värde än nu och vårdas lika omsorgsfullt som åker och äng. Då blefve naturligtvis hvarje inblandning från det allmännas sida i den enskildes hushållning öfverflödigt, men den dagen är fjärran. En ljuspunkt erbjuder förhållandet, att kronan är i besittning af jämförelsevis stora skogsarealer, hvilka dessutom årligen utvidgas, men ännu mer kunde hafva räddats undan förödelsen, om icke staten, behärskad af »laissez-faire»-teorien mot ringa eller ingen ersättning frånhändt sig stora skogssträckor.

Den privata offervilligheten och företagsamheten skola knappast räcka till att godtgöra den lidna skadan, huru stor deras betydelse än må vara. Statens ingripande är oundgängligt, då det allt mer och mer framstår som en nödvändighet, att densamma hos oss, såsom exempelvis i Preussen, kommer i besittning af största delen af landets skogar. De medel, som utgå från den årliga budgeten och användas till inköp af skog eller skogsmark, äro alltför små för att svara mot ändamålet. Skall något verkligt resultatbringande utföras, måste därför, som jag en gång i en rapport angående tyska och norska förhållanden föreslog, bildas en skogsfond, hvilken kunde åstadkommas genom att upptaga ett statslån, hvars förräntning och amortering hufvudsakligen borde ske genom inkomsterna från skogen.

På grund af våra kusters vidsträckthet är en icke ringa del af vårt folk sysselsatt med fiske, men detta oaktadt torde vinsten få anses som ganska ringa. Grunden härtill är hufvudsakligen att söka i det förhållandet, att fiskarebefolkningen, utom i Bohuslän, icke under hela året kan sysselsätta sig med sin egentliga näring. Våra fiskare äro nämligen äfven landtbrukare, och deras krafter splittras sålunda åt två håll till bådas förfång.

Fiskets upphjälpande sammanhänger därför med bildandet af ett verkligt fiskarestånd, och ett medel härtill är att sätta fiskarena i till-

fälle att förskaffa sig lämpliga fartyg, äfven ångfartyg, som hittills spelat för liten roll i vårt fiske. Under mitt uppehåll i Skottland fäste jag uppmärksamheten vid, huru fisket, som där lidit af samma svårigheter som hos oss, på detta sätt upphjälptes, och väckte äfven förslag om att staten skulle komma fiskarena till hjälp med lån vid anskaffandet af fångstfartyg. Ett lånesystem, sådant som det förut omnämnda, till »nyttiga och lönande företag» torde här vara på sin plats.

Hvad vetenskapen kan uträtta för detta yrkes uppkomst är allom bekant, och det är intet tvifvel om att den fortfarande som hittills skall tagas i anspråk. För yrkesundervisningen har emellertid litet blifvit gjordt. I Danmark utsändas skolfartyg för detta ändamål, och i Tyskland göra de af staten utrustade uppsyningsfartygen i viss mån tjänst som sådana, hvarförutom äfven, såsom förut omnämnts, särskilda fackskolor finnas.

Ett annat viktigt medel till denna näringsgrens främjande skulle vara lättnader i försändningen af färsk fisk till de inre delarna af landet. Hittills har öfver hufvud vid bestämmandet af frakttarifferna icke tillräcklig hänsyn tagits till de näringsidkandes intressen. Det är emellertid att vänta, att det hos oss nyligen inrättade järnvägsrådet i likhet med motsvarande institution i Preussen skall verka för en ändring i detta förhållande.

Vår skeppsfarts låga ställning i jämförelse med andra sjöfarande nationers är noggsamt bekant. Det är härvid bristen på större fartyg, som i synnerhet gör sig gällande, hvarför en stor del af fraktfarter från svenska hamnar till utlandet ligger i händerna på utlänningar. Snar ändring i detta förhållande borde emellertid icke vara förbunden med allt för många svårigheter, ty i själfva verket sakna vi inga af sjöfartens hufvudbetingelser. Våra vidsträckta kuster lämna en präktig sjömansstam, som utlänningarna väl veta att draga nytta af, och vår järn- och stålindustri borde kunna leverera äfven de största fartyg.

Bristen på organisation bland redarne har varit en af de förnämsta orsakerna till vår underlägsenhet i den främmande konkurrensen, men glädjande nog synes en ändring i detta förhållande vara att vänta.

Ehuru landtbruk, skogsskötsel, fiske, skeppsfart och några få slag af industri äro de näringsgrenar, som närmast lämpa sig för vårt land, och som vi först och främst borde främja, börja vi mer och mer arbeta för en allmän, allt omfattande industri, och man hängifver sig till och med åt högtflygande drömmar om en storindustriell framtid. Vi torde i denna fråga ej hafva utöfvat tillräcklig kritik, och vi glömma, att en betydlig allmän industri måste baseras på en vidt utbredd tek-

nisk bildning, stor arbetsstyrka, kapital och vidsträckt marknad. Innan dessa betingelser uppfyllts, föreligga endast ringa förhoppningar om att en större industri skulle kunna utvecklas. Härmed är icke sagdt, att vi ej skulle nedlägga all vår kraft på att föra denna näringsgren framåt. Tvärtom. Men därvid gäller, att utvecklingen kommer in i rätta spår. Industrigrenar, som kunna hållas vid lif blott genom konstlade medel, böra icke uppmuntras, och öfver hufvud måste vi undvika att splittra krafterna och i stället koncentrera dem på de för landet naturliga verksamhetsfälten.

Härmed afser jag då de industrigrenar, som stå i organiskt samband med andra näringar och såväl stödja dessa som stödjäs af dem. Taga vi t. ex. landtbruket i betraktande, så skulle detta ej blott kunna ge upphof åt industriell verksamhet, utan därigenom äfven själfvt främjas. Landtbrukets blomstring beror först och främst af billig tillgång på kraftfoder och konstgjorda gödningsämnen. Huru enormt förbrukningen häraf tilltagit, exempelvis i Tyskland, framgår af följande siffror: År 1880 var åtgången af thomasfosfat 5,000 tons, år 1899 895,000 tons. Af superfosfat förbrukades år 1893 600,000 tons och år 1899 835,000 tons, och af andra fosforhaltiga gödningsämnen steg åtgången under samma tid från 100,000 till 200,000 tons. Af kalihaltiga salter steg förbrukningen under åren 1889—1898 från 193,968 tons till 786,732 tons. Fabrikationen af kraftfoder är mycket betydande i Tyskland. För våra länder skulle det vara en stor vinst att härvid kunna använda eget råmaterial, och sådant hafva vi bland annat uti fiskaffallet, som erhålles i stora mängder, när sillen går till i Bohuslän. Detta användes nu till fabrikation af guano, hvilket exporteras. Härigenom går vårt landbruk ej blott förlustigt ett värdefullt foderämne, utan äfven en präktig gödsel. Under de år, sillfisket icke är gifvande hos oss, kunna vi från Norge erhålla vårt behof af fiskaffall.

Vår apatit och våra fosforhaltiga malmer lämna ett förträffligt gödningsämne, och vid torfkolstillverkningen kunde ammoniak erhållas som biprodukt, hvilket äfven innebure en stor vinst för landtbruket.

Rotfruktsodlingen i Tyskland har tagit ett storartadt uppsving, och på densamma har en betydande stärkelse- sprit- och sockerindustri grundats. Den årliga tillverkningen uppgår till:

Betsocker	252 miljoner riksmark
Sprit af potatis	63 " "
Stärkelse	60 " "

Summa 375 miljoner riksmark.

Bryggerierna lämnade samtidigt ett utbyte af 383 miljoner riksmark.

Dessa äfven i vårt land uppblomstrande industrier borde komma att spela en ännu större roll än för närvarande. Affallsprodukterna hafva dessutom ett ganska högt värde för landtbruket, såsom framgår af följande från Tysklands statistik hämtade tal:

från potatisbrännerier	15	miljoner riksmark
„ sockerfabriker	25	„ „
„ stärkelsefabriker	6	„ „
„ andra dylika fabriker	5	„ „
	<hr/> Summa 51 miljoner riksmark.	

Värdet af bryggeriernas affallsprodukter uppgick till 48 miljoner riksmark.

På samma sätt som landtbruket borde äfven skogsskötseln kunna blifva grund för en lönande och för modernäringen gägnelig industri.

Medan trämasse- och pappersfabrikationen i Tyskland främjat skogsskötseln, i det den föranlett sådd och plantering af skog, har den hos oss i stort sedt haft en fullkomligt motsatt verkan. De på skogsbruket grundade industrierna hafva icke satts i förhållande till detta, utan drifvits planlöst. Dessutom råder ett oerhördt slöseri med skogens och sågverkens affallsprodukter, hvilka, om de användes till bränsle eller till framställning af kol, tjära, träolja etc., skulle representera stora summor.

Om vi af stärkelse lyckades framställa billigt drufsocker, skulle vi med vår rikedom på skogsbär kunna etablera en lönande tillverkning af sylt och bärviner.

Vår bergshandtering och därmed sammanhängande industrier erbjuda icke en enbart glädjande anblick. Allt sedan koks började användas vid järn- och stålframställningen, har en relativ tillbakagång gjort sig gällande, och trots vår stora rikedom på malm, räknas vi knappast med bland de järnproducerande länderna.

I stället för att arbeta på vår järntillverknings utveckling hafva vi börjat exportera råmalm. Visserligen äro våra malmfält så betydliga, att de kunna tåla vid en större export, men vi hafva ej lika mycket malm som granit och gneis. Försiktigheten bjuder oss därför att med tanken fäst på en framtida större inhemsk industri iakttaga sparsamhet, på det att samma öde, som drabbat våra skogar, ej skall komma bergshandteringen till del.

Alldenstund malmens förarbetning och förädling skapar den egentliga förtjänsten — den förarbetade varan är ju i regel *mångdubbelt* värdefullare än råämnet — *böra vi framför allt stödja den inhemska järn-industrien*. Att exempelvis Englands och Tysklands näringslif nu intager en så framskjuten ställning, härleder sig i hög grad från att de förstått att på sina malmtillgångar grunda en stor industri, och öfver hufvud taget kunde man väl säga, att ett lands förbrukning af järn och stål utgör den bästa måttstocken vid bedömandet af den ståndpunkt, landets näringar intaga. För oss skulle det vara af utomordentlig betydelse, om vi själfva kunde fylla vårt behof af maskiner och redskap äfvensom bygga alla våra fartyg i hemlandet.

Redan af hvad här anförts framgår, att vi hafva mer än tillräckligt fält för vår verksamhet.

Kanske i ännu högre grad än till industrien knyta vi våra förhoppningar till handeln, förnämligast exporthandelns utveckling, i det vi tro, att exportens ökning är bästa medlet att främja det allmänna välståndet. Enligt min öfvertygelse äro vi här inne på en falsk väg, som det gäller att komma bort ifrån, ifall vi ej vilja se förhoppningar gäckade och tid och krafter spillda.

Handeln.

Handeln är i själfva verket resultatet af ett lands ekonomiska utveckling, och uttrycket för den ståndpunkt, näringarna intaga. Att detta så ofta förbises, torde härleda sig från att den enskilde affärs-
mannen icke så lätt har tillfälle att objektivt öfverskåda de materiella sträfvandenas sammanhang. Själ har jag under många år varit besjälad af den öfvertygelsen, att en stor export vore bästa medlet att främja vårt lands ekonomi, men erfarenheten har lärt mig, att denna öfvertygelse var fotad på falsk grund. Den engelske frihandelsmannen *Cobden* har betecknande yttrat, att den engelska handelns och sjöfartens storhet är uttrycket för den höga ståndpunkt, Englands industri intager. »Handeln hjälper produktionen genom att skaffa den afsättning och kan sålunda lätta dess betingelser, men den kan icke själf frambringa varor eller skapa industri». »När t. ex. Tyskland exporterar stora kvantiteter färgstoffer, maskiner etc., är detta närmast en följd af dess utvecklade industri och icke af dess handel».

Där den inhemska marknaden är öfverfull, och ett land af vissa slags varor producerar mera, än det själf behöfver, måste man naturligtvis söka afsättning på främmande marknader, och så blir exporten af stor betydelse för t. ex. Tyskland, England, Schweiz och Belgien. Men det förtjänar kanske i detta sammanhang nämnas, att man till och

med i Tyskland och från åtskilliga håll anser, att exportens betydelse öfverdrifves, och att staten i sin ifver att främja densamma gjort för stora uppoffringar.

Liksom det är ett bevis på elände och fattigdom, när en enskild person måste afyttra sin egendom för att lifnära sig, på samma sätt är det ett bevis på fattigdom, när en nation exporterar varor, som äro nödvändiga för dess existens och befolkningens tillväxt. Exportens aftagande kan därför vara ett bevis på tilltagande välstånd, nämligen ifall konsumtionsförmågan stegrats, så att landet själf kan förbruka hvad som förut exporterades.

För icke många år sedan exporterade t. ex. vårt land stora kvantiteter hafre, hvilket hade till följd, att jorden utpinades. Nu däremot användes hafren som foder inom landet, och jorden tillföres gödsel. I stället för hafre exporterades mejeriprodukter. Man klagar öfver att denna export är i aftagande, men detta beror icke på att mejerirörelsen minskats, utan är en följd af att förbrukningen inom landet ökats: sålunda ett bevis på välstånd. Den stora utförsel af näringsmedel — kött, fläsk och spanmål — från Nord-Amerika antages likaledes, i sammanhang med att befolkningen tillväxer, skola upphöra, i det landet själf kommer att få bruk för dessa varor. Från min egen erfarenhet kan jag anföra följande exempel på samma sak. Under min anställning i Skottland förmådde jag en därvarande affärsman att resa öfver till norska västlandet för att inköpa får och hästar till den skottska marknaden. En export kom äfven till stånd, men upphörde på grund af införselbud för lefvande får till Stor-Britannien. Men äfven om detta blefve upphäfdt, skulle en export knappast börjas på nytt, eftersom vi nu i hemlandet funnit fördelaktigare marknad för nämnda vara.

Af vår ifver att främja utförseln skulle man kunna tro, att vårt land vore uppfyllt af fabriker, och att där öfverflödade af varor, som väntade afsättning. Förhållandet är emellertid tvärt om: att vi hafva mycket få varuslag att afsätta och icke heller inom en närmare framtid kunna göra oss förhoppning om en större export. För att rättfärdiga detta påstående blir det nödvändigt att kasta en blick på vår handels natur. Som bekant består vår import förnämligast af spanmål, kolonialvaror, kol, petroleum och nästan alla slags fabriks- och manufakturvaror. Exporten inskränker sig däremot till några få varusorter förnämligast trä, trämassa, papper, sten, malm, järn, stål samt några få manufakturvaror.

Hvad först exporten af trävaror och trämassa beträffar, så är det väl allvarligt fråga om huruvida en ökning af den samma vore fördel-

aktig för landet, då redan nu afverkningen i våra skogar är större än tillväxten, och vi sålunda börjat tära på kapitalet.

Angående järnindustrien har jag i det föregående sökt uppvisa, huru mycket som måste göras, innan utsikt förefinnes för större export. Likaledes har jag framhållit, hurusom *det rent utaf är fara för landet att fortsätta en större malmexport.*

Vi förglömma dessutom de svårigheter, som äro förbundna med en större exporthandel. Det rör sig därvidlag ej blott om att hafva varor till afsättning, utan det gäller äfven att finna marknad för dem. Hvilka ansträngningar har icke Tyskland gjort i detta afseende genom upprättande af egna handelshus i de transatlantiska länderna och genom inrättande af ångbåtslinier till snart sagdt alla världens hamnstäder. Och dessutom fordrar exporthandeln insikter, och därvid i första rummet kännedom om de främmande marknaderna, något som bör värdfvas genom personlig erfarenhet.

Som grund för att utförseln ovillkorligen måste ökas, anföres vår ofördelaktiga handelsbalans, men de medel, som föra till en varaktig ändring i denna, te sig på ett helt annat sätt. Sådana medel äro: *Nyodling, förbättringar inom åkerbruk och boskapsskötsel, förädladt utsäde, så att utbytet af landtbruket blir större och så att införseln af landbruksprodukter minskas, stenkolets ersättande af torf, förminskad införsel af petroleum, som ersättes genom billigt tillverkad sprit, framställd af potatis, utnyttjandet af våra vattenfall till frambringande af ljus, värme och kraft, tillgodogörande af malmen inom en egen stål- och järnindustri. Dessa förekomma mig att vara de naturliga och riktiga medel, genom hvilka vi kunna blifva oberoende af utlandet och med miljoner rätta handelsbalansen.*

Då tarifftraktater under Napoleon III:s tid blefvo till modesak, följde vi i exportens intresse naturligtvis med. Men handelstraktaternas väg är icke vare sig jämn eller lätt att vandra. Man får ingenting utan att gifva igen, och att väga vinst eller förlust är härvidlag mycket svårt. Först sedan traktaten någon tid verkat, blir detta märkbart, och deras afslutande förutsätter därför en kännedom till och en öfverblick af landets näringsförhållanden, som blott är ett fåtal beskärd, och dessutom mister man genom dem herraväldet öfver sin egen tulltariff. Vi må komma ifrån illusionen att genom en för tidigt påtänkt export höja vår materiella utveckling. Under ett skede, då de flesta länder afspärra sin marknad genom tullmurar, och det jämt och ständigt talas om uppsägelse eller revision af handelstraktater, kommer en exporthandel alltid att få en oviss framtid.

Det måste vara allom klart, att vår hufvuduppgift är att upp-

arbete vår inhemska marknad. Men här visar sig den svårigheten, att denna är högst inskränkt och för vissa näringar, såsom industrien, för liten. Vi måste därför se oss om efter en större, men fast och solid marknad, som kan supplea vår egen, och en sådan kunde vi få genom att utvidga våra tullgränser; genom en tullunion med Norge, enligt mönster af den tyska. Denna, hvilken till största delen var färdigbildad, innan Tyska rikets enhet grundlades, bildar, som bekant, första grunden till Tysklands senare kommersiella och industriella storhet. Den *gångse åsikten*, att de skandinaviska ländernas intressen äro stridiga, och att vi *därför icke kunna uppträda i förening*, måste betraktas såsom oriktig. Den motiveras med att vi hafva samma exportartiklar, och att vi därför måste vara konkurrenter, men på samma sätt äro de skilda distrikten inom de båda länderna konkurrenter, och till och med gran- nar i samma stad. All handel är grundad på konkurrens, hvilket emel- lertid ingalunda hindrar, att gentemot utlandet intressena kunna förenas; att exportörerna af trävaror, trämassa, karbid etc. eller t. ex. skepps- redarne i de båda länderna kunna hafva fördel af att sluta sig till- sammans och komma öfverens om fasta varupriser eller frakter. I själfva verket förekomma äfven sådana öfverenskommelser mellan sven- ska och norska näringsidkare. — Förbindelsen mellan bägge länderna blir allt större och större. Utvecklingen inom de nordligaste delarna af vårt land är i hög grad beroende af järnvägsförbindelse med hafvet via Norge. — Det är därför icke blott om ett tullförbund och en tull- tariff, utan äfven om ett fastställande af järnvägstariff, som öfverens- kommelse borde träffas. Norge har härvid lika stora intressen som Sverige, då det därigenom finge billig transport af sina varor inom våra landamärena. Särskildt beaktansvärd är den stora marknad, som kunde öppnas för dess fiskeprodukter. Man invänder mot en dylik sakernas ordning, att Sverige och Norge hafva olika tullpolitik; men riktigare vore kanske att säga, att icke något fast, på förhållandena baserad system blifvit följdt. I båda länderna har man spillt tid och krafter under diskussion om frihandel och protektionism och så fördjupat sig i frågan om exporten som medel för vår materiella utveckling, att man nästan glömt hufvudsaken: en god organisation, arbete och kunskaper. Den konstanta ökningen af våra statsutgifter, kan emellertid icke täckas annat än genom tullpålagor; dessa må nu hafva namnet af skyddstull eller finanstull. Frågan rör sig därför ej längre om tull eller icke tull, utan om hvilka varor, som böra vara föremål för tull, och tullens stor- lek. Vidare må ej förglömmas, att länders ekonomiska utveckling icke rättar sig efter system och teorier, utan efter de fysiska förhållandena,

och beträffande dessa äro Sverige och Norge hvarandra mycket lika. Klimat och läge förorsaka, att de ekonomiska betingelser, under hvilka vi lefva, ej äro så olika, som man i allmänhet påstår. Samma stora uppgifter som i Norge förestå oss att lösa, såsom torffrågan (sättet att billigt och lätt torka och kola torfven) och uppfinningen af nya smältningssmetoder för våra malmer; och samma svårigheter hafva vi att kämpa emot, nämligen följderna af ofruktbara nationalekonomiska teorier, emigration, skogarnas uthuggning, malmexporten och slutligen en ringa befolkning. Men å andra sidan förefinnas äfven divergenser såväl i afseende på näringslivet i det hela som dess särskilda delar, och därigenom äro de två länderna utmärkt lämpade att suppleras hvarandra. Sammanslutning är i våra dagar medlet för näringslivets förkofran, och detta ej blott för de enskilda utan äfven nationerna emellan, och en sådan union på det ekonomiska området är af den största betydelse för båda rikena: *Sverige* och *Norge*.

Hamburg den 12 februari 1903.

A. Bödtker.

*Bilaga 2.***Uttalanden af Värmländska Bergsmannaföreningen angående frågor som beröra Svenska Industrien.**

Att nödig omtanke om den svenska järnhandteringens fortbestånd bjuder regering och Riksdag förhindra våra malmtillgångars uttömmande genom en forcerad och obegränsad export, det häfdar med sin obestriddliga auktoritet den Värmländska Bergsmannaföreningen i nedanstående uttalanden.

Resolution enhälligt antagen vid Värmländska Bergsmannaföreningens sammanträde den 14 april 1898.

»Värmländska Bergsmannaföreningen, som hyser ett varmt intresse för svenska bergshandteringens fortbestånd och är öfvertygad om detta fortbestånds stora betydelse i landets näringslif såväl som för landets allmänna ekonomiska välstånd, har med oro sett, att regeringen framlagt och Riksdagen antagit förslaget om Ofoten-banan, utan att utredning förekommit rörande det inflytande, som exporten af de olikartade malmer, banan är afsedd att förmedla, skall utöfva på handteringen; och finner, särskildt med tanke på mellersta Sveriges utsinande tillgångar af bättre malmer, beslutet och framför allt den form, i hvilken det blifvit fattadt, innebära stora faror för att Sveriges järnhandtering, som likväl med heder bestått genom århundraden, skall inom en jämförelsevis kort tid duka under, hvarigenom landet under ett allt mera ökad behof af järn nödgas med alla därpå följande ekonomiska konsekvenser taga sitt behof af järn och järnmanufaktur från utlandet.

Föreningen, som är öfvertygad, att, om hänsyn tagits till järnhandteringens fortbestånd, dessa vådor kunnat efter noggrann utredning med jämförelsevis obetydliga uppoffringar från statens sida förebyggas

eller åtminstone i hög grad mildras, besluter att bringa detta sitt uttalande till allmänhetens kännedom samt att hos regeringen hemställa om föranstaltande af en allsidig och omfattande utredning såväl af Sveriges tillgångar och behof af järnmalmer som ock af bästa sätten att till landets nytta tillgodogöra desamma.»

Resolution, enhälligt antagen vid Värmländska Bergsmannaföreningens sammanträde den 10 april 1902.

»Värmländska Bergsmannaföreningen, som med lifligaste intresse följer den på dagordningen stående frågan om eventuellt inköp för statens räkning af vissa norrbottniska järnmalmsfyndigheter, har i detta för landets järnindustri så betydelsefulla ärende velat göra följande uttalande:

Känt är, att vidt skilda meningar finnas rörande varaktigheten af landets malmtillgångar, och Bergsmannaföreningen har redan år 1898 hos regeringen gjort framställning om föranstaltande af en saklig och opartisk utredning af denna viktiga fråga. Någon sådan har emellertid ej blifvit gjord, och måhända är en dylik utredning från en viss synpunkt ej behöflig. Landets malmtillgångar kunna ju icke förnyas, och statistiken visar, att konsumtionen af järn och stål hastigt ökas.

En lagstifning, som söker hindra ett för hastigt uttömmande af våra malmtillgångar, borde väl därför synas helt naturlig, ja, naturligare än den, hvilken sträfvar att för öfverafverkning värna våra skogar. Skyddas ej våra malmtillgångar för rofbrytning, har man att befara, att vårt land inom en jämförelsevis kort tid skall förlora det viktigaste underlaget för en fortsatt kraftig utveckling af den inhämska industri, för hvilken vi i våra skogar och vattenfall äga den naturligaste förutsättning, den industri, som af ålder varit och fortfarande utgör en viktig faktor i landets ekonomi och därigenom äfven ett mäktigt stöd för bevarande af vår urgamla själfständighet.

Under den förutsättningen, att ett tillvaratagande och bevarande för svensk järnhandtering af de naturliga resurserna genom statens försorg afses, kan Bergsmannaföreningen förvisso icke annat än på det varmaste tillstyrka inköp, så snart sig göra låter och för så vidt priset blir lämpligt och rimligt.

Däremot måste Föreningen på det allra lifligaste afstyrka en uppgörelse, baserad på de grunder, som nu blifvit af grufbolagen föreslagna, hvilken uppgörelse ju icke kan få namn af köp, utan snarare måste betraktas som ett statslån. Dylika pläga beviljas verkligén allmän-

nyttiga företag, men till denna kategori kan näppeligen export af malm hänföras. *Af all industriell verksamhet får väl malmexport anses såsom den sämsta och förvisso ej värd särskildt understöd af staten för att hejdlöst och till förfång för den svenska jernhandteringen kunna florera.* Det med inköpet afsedda ändamålet, undvikande af utländska intressens inblandning, blir uppenbarligen lika litet vunnet i händelse af grufvornas utarrendering som under nuvarande förhållanden. Ett nominellt köp är icke staten värdigt. Skall staten vara ägare, så bör den ock äga dispositionsrätten öfver malmen.

Kan icke uppgörelse på rimliga villkor träffas, lärer väl staten vara oförhindrad att genom andra medel, såsom exporttull samt strängt vidhållande af träffade aftal rörande fraktsatser och brytningskvantiteter, kunna förekomma ett hänsynslöst exploaterande af malmtillgångar genom export, som är och förblir ett säljande af förstfödsloarten för en grynvälling.»

»Vårt land kunde vara och länge förblifva ett bland jordens lyckligaste länder. Men icke få vi genom uppenbart förnuftsvidriga handlingar beröfva oss den förutsättning härför, som ligger i en god ekonomisk grund. Vi äga i våra skogsmarker och vattenfall de naturligaste förutsättningar för en järnhandtering, *så länge malmen räcker.* Jernhandteringen är således för vårt land en naturlig näring, och ingen lär kunna förneka, att hon både varit och är en beaktansvärd faktor i vårt lands ekonomiska bärkraft och en häfstång för industriell utveckling i många andra riktningar. Må vi ihågkomma, att historiens dom hvilat öfver oss och våra handlingar.»

Punkterna 5 och 7 i det svar, som Värmländska Bergsmannaföreningens industrikommitté afgifvit i november månad 1903 till Svenska Teknologföreningens industrikommitté på dess kända spörsmål, lyder som följer:

5) *Svenska industrien behöfver en bättre representation i regeringen.*

I allmänhet intager nu regeringen och måste, emedan hon icke står i nödig förbindelse med industriens män, intaga en odeciderad eller likgiltig ställning till frågor, som beröra industrien, och då, för att nu hålla oss till järnindustrien, ett undantag någon gång förelegat, såsom i fråga om malmexporten och Ofoten-banan, kan hennes ingripande icke sägas hafva varit för landet lyckosamt. Att det finnes öfverflöd af högst

maktpåliggande frågor att noggrannt utreda och att leda i en för vårt land gagnelig riktning, därom torde redan i det föregående lämnats mera än tillräcklig antydning, ehuru här berörts endast vissa grenar af svensk industri. Här torde ej vara rätta platsen att ingå i detaljer, huru nu afsedda representation borde bäst ordnas. I Riksdagen har redan förelegat en motion i ämnet, hvilken vunnit stor sympati och torde lämna uppslag till en god lösning.

I detta sammanhang skall jag taga mig friheten hänvisa till en redan i det föregående något vidrörd publikation, »Nationalekonomiska lärdomar», hvilken hufvudinhåll utgöres af *en af vår generalkonsul i Hamburg, herr A. Bödtker, till utrikesdepartementet år 1903 ingifven rapport.*

I denna rapport påvisas det sätt, på hvilket regeringen i Preussen står i förbindelse med det praktiska lifvets män. Denna rapport är äfven i öfriga delar af allra största intresse genom påpekandet af en del missförhållanden här i landet, och då herr B. på samma gång framlägger de metoder, genom hvilka tyskarne vetat tillkämpa sig den erkänt första platsen bland Europas folk såväl i industriellt som kommersiellt hänseende, så är denna rapport värd ett alldeles särskildt beaktande. Då Svenska Teknologföreningens industrikommittés fråge-cirkulär just går ut på att utröna de missförhållanden, som i industriellt hänseende förefinnas här i landet, och de åtgärder, som böra vidtagas däremot, så hafva vi haft all anledning öfverbringa sagda rapport, under uttalande därjämte af den önskan, att den, så vidt möjligt, bringas till en vidsträcktare kännedom bland svenska industrimän.

7:o) *Svensk industris bestånd och utveckling kräfva af vår regering, att hon ständigt söker med största möjliga sakkunskap och vakenhet gent emot utlandets tullagstiftning tillvarataga de nationella intressena.*

Det önskemål, som här framställles, är visserligen så naturligt berättigadt, och man borde så själfallet kunna påräkna dess tillgodoseende, att dess framställande här borde kunna synas öfverflödigt. En anledning föreligger dock, hvarför jag nu slutligen särskildt upptager det samma.

Vid Värmländska Bergsmannaföreningens behandling af Svenska Teknologföreningens industrikommittés skrifvelse ingafs af en bland Bergsmannaföreningens ledamöter nedanstående förslag till uttalande med anledning af de nya tyska tullsatserna. I egenskap af föreningens sekreterare anser jag mig böra här intaga den ingifna skrifvelsen, hvilken hade följande lydelse:

»Vi och de tyska nya tullarne.

Afsikten med de beslutade tullförhöjningarna i Tyskland, för såvitt de rikta sig mot Sverige, pekar helt naturligt emot att förhindra införseln från vårt land af annat än rena råvaror, d. v. s. naturprodukter med den minsta möjliga grad af bearbetning för att kunna transporteras.

Den tyska statistiken uppger i fråga om vår export till Tyskland år 1901, att dess värde *därstädes* utgjorde tillhopa 84,3 miljoner riksmark, och omfattade samma export bland annat:

järnmalm	för 23,6 miljoner riksmark
stångjärn och tråd	» 4,2 » »
tackjärn	» 0,7 » »
byggnads- och slöjdvirke	» 24,6 » »
snickeriarbeten	» 3,1 » »
trämassa	» 4,5 » »
sten	» 8,3 » »

Enligt samma statistik bekommo vi varor från Tyskland nämnda år till ett värde af 111,4 miljoner riksmark, hvaribland:

garn och väfnader	för 11,1 miljoner riksmark
maskiner, varor och fartyg af järn	» 12,0 » »
sidenvaror	» 3,0 » » etc.

Vår egen statistik upptager 1901 från Tyskland importerade varor till ett värde här i landet af 168,839,000 kronor, hvaraf papper och arbeten däraf till 2,377,000 kronor, samt vår export dit till ett värde af 60,256,000 kronor.

Som exempel på fördelarne för Tyskland i detta varuutbyte med vårt land kan man — oafsedt det förra landets gynnsamma ställning med hänsyn till handelsbalansen — särskildt påpeka, att om Tyskland skulle, i stället för malmen, tvingas att för sin järnförädlingsindustri importera halffabrikatet tackjärn, så skulle dess utbetalningar för detta tackjärn uppgå till, lågt räknadt, 60 miljoner kronor i stället för de 24 miljonerna för malmen.

Att sålunda redan med de förut gällande tullarne Tyskland är det land, som drager de ojämförligt största fördelarne af vår ömsesidiga handelsförbindelse, ligger i öppen dag. De nya tullarne skulle ytterligare beröfva oss möjligheten att afsätta till och med de till så obetydliga penningbelopp uppgående halffabrikaten järn och trämassa, de enda artiklar i vår tyska export, som underkastats något mera afsevärdt

arbete här, än som är oundgängligen nödvändigt för att få råvaran öfver till Tyskland såsom material för dess förädlingsindustri.

Gentemot den klokhet, som utmärker tyskarne i affärshänseende, och som af dem måste användas för att gifva framgång åt deras energiska utvecklingssträfvanden på det ekonomiska området, tvingas man utgå från den föreställningen, att meningen ej är, det de nya tullsatserna skola komma till effektiv användning mot oss, ty det måste vara för Tyskland klart, att, om detta blefve händelsen, vi lika litet äro blinda för hvad saken för oss innebär, som vi sakna medel att möta en dylik åtgärd.

Genom den nya tullen skulle vi komma i en sämre ställning än till och med en tysk koloni, och då vi väl ändock måste handla som själfständig stat, tvingas vi att å vår sida följa Tysklands exempel och höja tullen på alla produkter af detta lands industri till förbudstullar. Vi behöfva därför ingalunda befara att få våra behof i otillräcklig mån tillgodosedda eller att därigenom skall förorsakas högre pris. Vi få endast vända oss med våra uppköp till andra industristater, som tack-samt skola tillgodogöra sig den nya marknaden och säkert ej neka oss att tillfredsställa våra anspråkslösa fordringar på, om ej fördelar, så åtminstone större frihet, än tyskarne nu synas vilja bjuda för vår export.

De nya höga tullsatsernas inflytande på Tysklands egen industri torde ej heller förbises. Vår järnexport dit omfattar till stor del kvalitetsjärn för specialtillverkningar. Så t. ex. tackjärnet för aducering och stångjärnet för söm. Dessa tillverkningar komma helt visst att få dragas med afsevärda svårigheter, om de mista det råmaterial, för hvilket deras tillverkningsmetoder utarbetats och maskiner konstruerats. Skulle den föreslagna tullen på pappersmassa komma att tillämpas, så blir priset på materialet för papperstillverkning i Tyskland så mycket högre än här, att det ej kan vara ringaste tvifvel om att ej detta kommer att föranleda till en papperstillverkning i vårt land, som med lätthet och fördel skall kunna uttränga den tyska tillverkningen på den internationella marknaden.

All anledning synes därför vara för handen, att vid de handelspolitiska förhandlingar, som torde komma att inledas med Tyskland på grund af det utan vår förskyllan tillkomna förändrade handelsläget, hänsyn till nu berörda och likartade förhållanden skall från tysk sida tillmätas den betydelse, att vi kunna hoppas, att förhandlingsresultatet åtminstone skall medföra, att vår ställning till Tyskland i det hänseende, hvarom nu är fråga, icke varder försämrad; ja, hvarför skulle man, i betraktande af denna ställnings hittillsvarande, för oss mindre fördel-

aktiga beskaffenhet och de möjligheter till inverkan på den tyska handelspolitiken vi, enligt hvad nyss anförts, dock ega, icke kunna hoppas, att vår ställning skall kunna förbättras?»

Föreningen beslöt antaga detta uttalande såsom sitt.

Långbanshyttan i november 1903.

H. V. Tiberg,
Ordf. i Värmländska Bergsmanna-
föreningens Industrikommitté.»